

New York Basınında Çerkez Hasan Olayı

Mustafa Ali Uysal

Araştırma Makalesi

Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif
Ersoy Üniversitesi,
Burdur/TÜRKİYE
mauyasal@mehmetakif.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7369-7385

Geliş: 15 Mayıs 2025

Kabul: 2 Mart 2026

Online Yayın: 18 Mart 2026

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce
iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Çerkez Hasan Olayı, Osmanlı Devleti'nin çalkantılı modernleşme sürecinde yaşanan önemli bir dönüm noktasıdır. Sultan Abdülaziz'in hal'i ve ardından gelen şüpheli ölümü, dönemin siyasi hesaplaşmalarını ve bireysel intikam hikâyelerini gözler önüne sermektedir. Çerkez Hasan, Sultan Abdülaziz'in kayınbiraderi olarak, onun tahttan indirilmesinde ve ölümünde başrol oynayan Hüseyin Avni Paşa'ya karşı intikam arayışına girmiştir. Hüseyin Avni Paşa'nın yanı sıra dönemin diğer önemli devlet adamlarına karşı düzenlediği saldırı, bireysel öfkenin ötesinde, Osmanlı'daki siyasi çatışmaların ve toplumsal huzursuzlukların bir sembolü olmuştur. New York basını gibi dış kaynakların olaylara yaklaşımı, Osmanlı'nın uluslararası kamuoyundaki algısını derinden etkilemiştir. Bu olay, bireysel kahramanlık ve trajedi ile Osmanlı'nın zayıflayan siyasi yapısını bir araya getirerek, Tanzimat dönemi reformlarının sınırlı etkisini ve devletin modernleşme çabalarındaki kırılganlığını ortaya koymaktadır. Çerkez Hasan Olayı, hem bir bireysel hesaplaşma hikâyesi hem de Osmanlı'nın çözülme sürecine dair önemli bir tarihsel kesit olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda makale, New York gazetelerine göre Çerkez Hasan Olayı'nı konu edinecektir.

Anahtar Kelimeler: Çerkez Hasan, Sultan Abdülaziz, New York, Osmanlı Devleti

The Circassian Hasan Incident in the New York Press

Research Article

Assoc. Prof. Dr., Burdur Mehmet
Akif Ersoy University,
Burdur/TURKIYE
mauyasal@mehmetakif.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7369-7385

Received: 15 May 2025

Accepted: 2 March 2026

Published Online: 18 March 2026

This paper was checked for
plagiarism using iThenticate
during the preview process and
before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

Atıf-Cite:

Uysal, Mustafa Ali. "New York
Basınında Çerkez Hasan Olayı."
History Studies 18, no. 2 (2026):
373–377.
[https://doi.org/10.9737/historystu
dies.1699983](https://doi.org/10.9737/historystudies.1699983)

ABSTRACT

The Circassian Hasan Incident was a significant turning point in the turbulent modernization process of the Ottoman Empire. The fall of Sultan Abdulaziz and his subsequent suspicious death reveal the political reckonings and individual revenge stories of the period. Circassian Hasan, as Sultan Abdulaziz's brother-in-law, sought revenge against Hüseyin Avni Pasha, who played a leading role in his dethronement and death. The attack he carried out against Hüseyin Avni Pasha and other important statesmen of the period, beyond individual anger, became a symbol of political conflicts and social unrest in the Ottoman Empire. The approach of external sources, such as the New York press, to the events profoundly affected the perception of the Ottoman Empire in international public opinion. This incident brought together individual heroism and tragedy with the weakening political structure of the Ottoman Empire, revealing the limited impact of the Tanzimat-era reforms and the fragility of the state in its modernization efforts. The Circassian Hasan Incident can be evaluated both as a story of individual reckoning and as an important historical section of the Ottoman disintegration process. In this context, the article will focus on the Circassian Hasan Incident according to the New York newspapers.

Keywords: Circassian Hasan, Sultan Abdulaziz, New York, Ottoman Empire

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

AI Declaration: The author declares that any of AI tools has not been used for this study.

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Yapay Zekâ Beyanı: Herhangi bir yapay zekâ aracı kullanılmamıştır.

Giriş

Tanzimat döneminde gerçekleştirilen ıslahatlar Osmanlı Devleti'nin gerilemesini bütünüyle durduramamıştır. Bu çerçevede 1876 yılına gelindiğinde, Meşrutiyet'in ilanı ve meclisin açılması yönündeki iç ve dış baskılar belirginleşmiştir.¹ Sultan Abdülaziz'in meşrutiyete mesafeli tutumu, bir grup asker-sivil bürokrat ve aydınının müdahalesiyle sonuçlanmış; 30 Mayıs 1876'da gerçekleşen askerî darbe ile padişah tahttan indirilmiştir. Serasker Hüseyin Avni Paşa, meşrutiyete karşı olmasına rağmen, Sultan Abdülaziz'e karşı kişisel husumeti nedeniyle², meşrutiyet yanlılarıyla birlikte hareket etmiş ve darbenin en önemli aktörlerinden biri olmuştur.³

Sultan Abdülaziz tahttan indirilmesinden altı gün sonra, 4 Haziran 1876 Pazar sabahı şüpheli bir şekilde hayatını kaybetmiştir.⁴ Olay, yeterli soruşturma yürütülmeden kamuoyuna "intihar" olarak duyurulmuş; takip eden yıllarda bunun intihar mı yoksa cinayet mi olduğu tartışma konusu olmuştur. Her iki tezi de destekleyen argümanlar bulunmaktadır.⁵ 1881'de Sultan II. Abdülhamit döneminde Yıldız Sarayı bahçesinde kurulan Yıldız Mahkemesi bu konu ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Mahkeme sonrasında Sultan Abdülaziz'in "öldürülmüş olabileceği" yönündeki kanaat güç kazansa da, günümüzde araştırmacılar arasında tam bir görüş birliği yoktur.⁶

Zaman içerisinde yapılan araştırmalar, Sultan Abdülaziz'in ölümünün arkasında, onu tahttan indiren baş aktörlerden biri olan Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın rolü olabileceğini göstermektedir. Bazı araştırmacılara göre Sultan Abdülaziz, dikkatle planlanmış bir suikast sonucu hayatını kaybetmiş, olay kamuoyuna intihar olarak yansıtılmıştır.⁷ Ancak bu konuda araştırmacılar arasında tam bir fikir birliği bulunmadığından, kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.⁸

Çerkes Hasan Olayı, 15 Haziran 1876 tarihinde, Osmanlı Devleti'nin çalkantılı bir döneminde, Midhat Paşa'nın konağında düzenlenen bir Vekiller Meclisi (Bakanlar Kurulu) toplantısına yapılan kanlı bir baskınla sonuçlanan olaydır. Hüseyin Avni Paşa, 15 Haziran 1876 Perşembe akşamı, Osmanlı ordusunda binbaşı rütbesiyle görev yapan Çerkez Hasan tarafından öldürülmüştür.⁹ Tarihe "Çerkez Hasan Olayı" olarak geçen bu suikast, Osmanlı siyasi tarihinin kritik olaylarından biri olarak kaydedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki siyasi çalkantılarının en dikkat çekici olaylarından biri olan Çerkez Hasan Olayı, sadece bir suikast eylemi olarak değil, aynı zamanda dönemin yönetim kadrolarındaki güç mücadelesinin ve iktidar çatışmalarının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu olay, Osmanlı Devleti'nin iç siyasetinde yaşanan derin ayrışmaları ve bireysel hesaplaşmaların devlet yönetimi üzerindeki etkilerini gözler önüne sermesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Osmanlı topraklarına göç eden Çerkez muhacirlerinden olan Çerkez Hasan, Silivri'deki Yapağıcı çiftliğine yerleştirilen Zevş Burak kabilesinden esirci Gazi İsmail Bey'in oğludur. 1864 yılında, henüz on dört yaşındayken İstanbul'a gelmiş, Sultan Abdülaziz'in dördüncü haremî olan (daha sonra üçüncü

¹ Halil Cin, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri", 150. Yılında Tanzimat içinde., Yayına Hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), 17.

² Kendisini birkaç kez sürgüne gönderen Sultan Abdülaziz'in şahsından intikam almak isteği Hüseyin Avni Paşa'nın kişisel husumetinde en önemli sebeptir. Ahmed Saib, *Vak'a-i Sultan Abdülaziz*. (Mısır: y.y., 1320) 167-168.

³ Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Padişahları*. (İstanbul: Doğan Kitap, 2003) 544; Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*. Çeviren ve Yayına Hazırlayan Güneş Ayas, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010) 75.

⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Yıldız, Mâbeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Maruzatı (Y. PRK. SGE.), 1/2. (12 Ca. 1293, [5 Haziran 1876]); Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Yıldız, Esas Evrâkı (Y. EE.), 17/75. (06 R. 1327 [27 Nisan 1909]).

⁵ İbrahim Satı, "Sultan V. Murad'ın Hayatı ve Kısa Saltanatı (1840-1904)" (Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2020) 103-107.

⁶ Alperen Demir, *Çerkes Hasan Vakası Davranma Serasker!*. (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2018) 52-53.

⁷ Mustafa Ali Uysal, *Hüseyin Avni Paşa (1820-1876)*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015) 224.

⁸ Demir, *Çerkes Hasan Vakası Davranma Serasker!*, 53.

⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Yıldız, Esas Evrâkı (Y. EE.), 20/22. (24 Ca. 1293 [17 Haziran 1876]).

haremi olan) Neş'erek Kadın Efendi'nin de kardeşi olması nedeniyle saray çevresinde himaye görmüştür. Çerkez Hasan, Neş'erek Kadın Efendi'den olan Şehzade Şevket Efendi ile Esma Sultan'ın da dayısıdır. 1872'de Harbiye Mektebi'nden yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuş, Bağdat'taki Altıncı Ordu'ya tayin edilmişse de saray desteğiyle Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî yaverliği, ardından Hassa yaverliği ve nihayet Sultan Abdülaziz'in büyük oğlu Şehzade Yusuf İzzettin Efendi'nin yaverliği görevlerini üstlenmiştir. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra, Çerkez Hasan'ı tehlikeli gören Hüseyin Avni Paşa, onu binbaşı rütbesiyle tekrar Bağdat'taki Altıncı Ordu'ya tayin etmiştir.¹⁰ Ardından, birkaç gün sonra Hüseyin Avni Paşa tarafından kesin emirle Bâb-ı Seraskeri'ye çağrılan Çerkez Hasan, burada kendisinin sürgüne gönderilmesine dair son talimatları almıştır. Hüseyin Avni Paşa, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Reisi Redif Paşa ile birlikte iken Çerkez Hasan'ı kabul etmiş ve "*dayanacak yeri olmadığını, Bağdat'a gideceğini*" söylemiştir. Çerkez Hasan da karşılık olarak "*küçük bir zabiti Bağdat'a göndermesine teessüf ettiğini*" belirtmiştir.¹¹

Çerkez Hasan, İstanbul'dan ayrılmak istememekte, ayrıca kendisine davranışından dolayı öfkelenildiği Hüseyin Avni Paşa aleyhinde konuşmaktadır.¹² Bunu duyan Hüseyin Avni Paşa 15 Haziran 1876 Perşembe günü Çerkez Hasan'ı Bâb-ı Seraskeri'ye çağırmıştır. Bâb-ı Seraskeri'ye gelince hapsedilen Çerkez Hasan, Hüseyin Avni Paşa'nın tavrına karşı büyük bir kin beslemeye başlamıştır. Muhtemelen onu öldürme kararını 15 Haziran 1876 tarihinde Bâb-ı Seraskeri'de hapsedildiği esnada almıştır. Akşamüzeri Hassa Müşiri Redif Paşa kendisini çağırarak, Bağdat'a gitmediği için azarlayınca, Çerkez Hasan, ertesi gün gideceğini söylemiştir. Redif Paşa'nın isteği üzerine, Hüseyin Avni Paşa ile görüşmüş, yarın mutlaka gideceğini söylemiş ve serbest bırakılmıştır. Daha sonra Çerkez Hasan, ikamet ettiği, eniştesi Ateş Mehmet Paşa'nın Cibali'deki konağına gitmiş, uşaklara, yarın yola çıkacağını, eşyalarının hazırlanmasını söylemiştir.¹³ Ancak kısa süre sonra kardeşi Osman Bey'e, "*Serasker paşanın yalısına gidiyorum, saat altıya kadar dönerim.*" demiştir. Oradaki misafirler sabah gitmesini tavsiye etmişler, ancak sabah kalabalık olur diye gece gittiğini söylemiş ve konağı terk etmiştir.¹⁴

Çerkez Hasan önce Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın Üsküdar ile Kuzguncuk arasında bulunan Paşalimanı'ndaki yalısına gitmiş, ancak Paşa'nın burada olmadığını, Midhat Paşa'nın Tavşantaşı'nda bulunan konağında olduğunu öğrenmiştir. Bunun üzerine Midhat Paşa'nın konağına yönelmiştir.¹⁵ O akşam Midhat Paşa'nın Beyazıt semtinde Tavşantaşı'ndaki konağında Vekiller Meclisi toplantısı düzenlenmektedir.¹⁶ Bir elinde kama, diğer elinde revolver¹⁷ olduğu halde vekillerin bulunduğu

¹⁰ BOA. Y. EE. 20/22; *Takvim-i Vekayi*, "Kısm-ı Gayr-i Resmi Mevâdd-ı Dâhiliyye", Nr: 1821 (27 Cemaziyelevvel 1293 [20 Haziran 1876]) 2; *İstikbal*, "Dünkü Facia", Nr: 119 (25 Cemaziyelevvel 1293 [18 Haziran 1876]) 1; *Sabah*, "Vaka-i Müellime", Nr: 98, (25 Cemaziyelevvel 1293 [18 Haziran 1876]) 1; *Ceride-i Havadis*, "İbret", Nr: 3112 (27 Cemaziyelevvel 1293 [20 Haziran 1876]) 1; İ. Hami Danişmend, "Çerkes Hasan Vakası I", *Milliyet* (24 Ağustos 1952), 2; Hasan Kumçayı, "Çerkes Hasan Vakası I", *Vakit-Yeni Gazete* (1 Nisan 1948), 3; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan Vakası*, 33 Sayılı Belleten'den Ayrı Basım. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1945) 89-91; Mehmed Zeki Pakalın, *Hüseyin Avni Paşa*. (İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1941) 67.

¹¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Yıldız, Esas Evrakı (Y. EE.), 20/24. (4 Ca. 1293 [28 Mayıs 1876]); İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan Vakası*, 91-92.

¹² Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*. (İstanbul: y.y., 1327) 42; Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*. Yayına Hazırlayan Cavid Baysun, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 160; Nazım Paşa, *Nazım Paşa'nın Anıları*. (İstanbul: Arba Yayınları, 1992) 67.

¹³ BOA. Y. EE. 20/22; BOA. Y. EE. 20/24; Midhat Sertoğlu, "Çerkez Hasan Kabine Toplantısını Basıyor," *Yıllarboyu Tarih* 2, no. 3 (Mart 1980): 13; Ziya Şakir, "Sarayın Şımarttığı Bir Baş Belası Çerkes Hasan," *Resimli Tarih Mecmuası*, no. 2 (Şubat 1950): 64.

¹⁴ BOA. Y. EE. 20/24; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan Vakası*, 94.

¹⁵ BOA. Y. EE. 20/22; *Sabah*, "Vaka-i Müellime", Nr: 98, 1.

¹⁶ Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul'da Yarım Asırlık Vekayi-i Mühimme*. Hazırlayan Nuri Sağlam (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997) 51; İ. Hami Danişmend, "Çerkes Hasan Vakası II", *Milliyet* (25 Ağustos 1952), 2.

¹⁷ Revolver, altıpatlar adı da verilen, tek dolumla altı mermi atabilen tabancadır. Diğer tabancalara göre namlusu daha uzun olup, mermileri kabzada değil, namlunun ortasında bulunur. Abdullah Yeğin, *Yeni Lûgat*. (İstanbul:

toplantı odasına giren Çerkez Hasan, “*Davranma serasker*” diyerek önce Hüseyin Avni Paşa’yı vurmuş ve onu öldürmüştür. Ardından Hariciye Nâzırı Raşid Paşa, Midhat Paşa’nın uşağı Ahmed Ağa, Sadaret Yaveri ve Bahriye Kolağası Şükrü Bey ve bir asker neferi olmak üzere dört kişiyi daha öldürmüştür.¹⁸ Beş kişiyi öldürüp, üç kişiyi de yaralayan Çerkez Hasan daha sonra kendisi de hafif yaralı olarak getirildiği Bâb-ı Seraskeri binasının yanındaki Süleymaniye Kışlası’nda sorguya çekilmiştir.¹⁹ İfadesinde, öncelikli hedefinin Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi ve ölümünden sorumlu tuttuğu Hüseyin Avni Paşa olduğunu, ayrıca Kayserili Ahmed Paşa’yı da öldürmeyi planladığını ama Raşid Paşa’yı öldürmeyi önceden planlamadığını belirtmiştir. Suikastın tamamen kendi kararı olduğunu ve herhangi bir kişi veya grup tarafından yönlendirilmediğini beyan etmiştir.²⁰

Çerkez Hasan, askerlikten ihraç edilerek idama mahkûm edilmiştir. 17 Haziran 1876 Cumartesi günü sabaha karşı, üzerine kimliği ve suçunun gerekçelerini açıklayan bir yafta iliştirilerek, Bâb-ı Seraskeri’nin Beyazıt Meydanı’na açılan kapısı yanında bulunan büyük dut ağacına asılmıştır.²¹ Cesedi iki gün teşhir edilmiş, ardından Edirnekapı mezarlığına defnedilmiştir. Mezar taşı daha sonra Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırılmış ve çevresi düzenlenmiştir. 1881 yılındaki Yıldız Mahkemesi sonucunda Çerkez Hasan, Sultan Abdülaziz’in intikamını alan ve bu uğurda canını feda eden bir kahraman olarak kabul edilmiştir. Mezar kitabesindeki, “Genç yaşında velinimeti uğruna canını feda eden merhum Çerkes Hasan” ifadesi de bunu göstermektedir.²² Sultan Abdülaziz’in intikamını aldığı yönündeki kanaat, halk arasında Çerkez Hasan’ın “milli bir kahraman” olarak görülmesine yol açmıştır. Olayın ardından Çerkez Hasan’ı ve eylemini öven şiirler ile mersiyeler kaleme alınmış, bu durum toplumun olay karşısındaki duygusal tepkisini yansıtmıştır.²³ Hüseyin Avni Paşa’nın, Meşrutiyet yönetimine karşı tutumuyla bilinen bir devlet adamı olarak, Çerkez Hasan tarafından öldürülmesi ise Midhat Paşa ve çevresinde bir rahatlama yaratmış; böylece Meşrutiyet’in ilan önündeki en önemli engellerden biri ortadan kalkmış ve bu yöndeki girişimler hız kazanmıştır.²⁴

Osmanlı siyasi hayatında 1876 yılı bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi, V. Murad’ın kısa süreli saltanatı ve ardından II. Abdülhamid’in tahta çıkışıyla sonuçlanan bu çalkantılı süreçte, Çerkez Hasan’ın gerçekleştirdiği saldırı yalnızca bireysel bir intikam eylemi değil, aynı zamanda dönemin basınında farklı şekillerde yorumlanarak kamuoyunun yönlendirilmesinde de işlev görmüştür. Dönemin Osmanlı basını, olayı genellikle “şahsi garez” ve “suikast” çerçevesinde ele almış, Sultan Abdülaziz’in intikamı yahut siyasi bir karşı duruş olarak değerlendirilmesini geri plana itmiştir. Devletin resmi gazetesi *Takvim-i Vekayi*’de yayımlanan resmi bildiriler ve *Sabah* gazetesinin “Vaka-i Müellime” başlığıyla aktardığı haberler, olayı devletin istediği biçimde bireysel bir öfke patlaması olarak sunmuştur. Özellikle *İstikbal* gazetesi, “Dünkü Facia” başlıklı yazıda Çerkez Hasan’ı “hain” olarak damgalamış, onun kişiliğini saldırgan, kumar düşkün ve kavgacı

Hizmet Vakfı Yayınları, 1997) 587; “Altıpatlar”, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Alt%C4%B1patlar> [Erişim tarihi: 19.02.2025].

¹⁸ *Takvim-i Vekayi*, “Kısm-ı Gayr-i Resmi Mevâdd-ı Dâhiliyye”, Nr: 1821, 2; *Basiret*, “Dâhiliyye”, Nr: 1841, (25 Cemaziyelevvel 1293 [18 Haziran 1876]) 1; *İstikbal*, “Cinayet”, Nr: 121, (27 Cemaziyelevvel 1293 [20 Haziran 1876]) 1; *Sabah*, “Vaka-i Müellime”, Nr: 98, 1-2.

¹⁹ BOA. Y. EE. 20/22; Alpay Kabacalı, “Bakanlar Kurulu’nu Basan Saray Yaveri Çerkez Hasan Olayı,” *Popüler Tarih*, no. 22 (Haziran 2002): 31.

²⁰ BOA. Y. EE. 20/22; *İstikbal*, “Dünkü Facia” Nr: 119.

²¹ *Sabah*, “Şuunât”, Nr: 99 (27 Cemaziyelevvel 1293 [20 Haziran 1876]) 2; *Basiret*, “Dâhiliyye”, Nr: 1842 (26 Cemaziyelevvel 1293 [19 Haziran 1876]) 1; *Ceride-i Havadis*, “İbret”, Nr: 3112, 1; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, *Sultan Aziz*. (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1949) 158; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan Vakası*, 105-106; Dursun Gürlek, “Dut Ağacına Asılan Osmanlı Subayı,” *Türk Edebiyatı*, no. 331 (Mayıs 2001): 68.

²² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan Vakası*, 105-106; Demir, *Çerkes Hasan Vakası Davranma Serasker!*, 99-101; Serkan Yazıcı – Alperen Demir, “Kamuoyu Algı Yönetimine Erken Bir Örnek Olarak Yerli ve Yabancı Basın Kaynaklarında Çerkes Hasan Vakası,” *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 3, no. 6 (2017): 103.

²³ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. C. IV (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972) 282.

²⁴ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*. Hazırlayan Z. Ebuzziya, C. III (İstanbul: Kervan Yayınları, 1973) 301; Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*. (İstanbul: Cem Yayınevi, 1993) 152.

bir tip olarak resmetmiştir. Bu yönlendirme, yalnızca suikastın boyutlarını dramatize etmekle kalmamış, aynı zamanda kamuoyunda Çerkez Hasan'ın eyleminin hiçbir şekilde meşru görülemeyeceği algısını pekiştirmiştir. Gazetenin verdiği kroki ve ayrıntılı tasvirler, olayın göz alıcı bir şiddet olayı olarak hafızalara kazınmasına hizmet etmiştir. Gazetede ayrıca Çerkez Hasan'ın şahsi gazesinin yalnız Hüseyin Avni Paşa ile sınırlı kalmadığı, aynı zamanda devlete, vatana ve millete karşı da ihanet ettiği belirtilmiştir.²⁵ *İstikbal* gazetesinde yayımlanan "Cinayet" başlıklı yazıda, Çerkez Hasan'ın eylemi "insanlık dışı bir ihanet" olarak nitelendirilmiş; olay, "adeta vahşi hayvanlar içinde en alçak tabiatta bulunan canavarlara mahsus bir vahşet" şeklinde betimlenmiştir. Gazete, "Bu hainin alçaklığı sırf şahsî gazeze dayanır" ifadesiyle vakayı tek nedene, kişisel husumete bağlamıştır. Aynı yazıda, devlet ile milletin Hüseyin Avni Paşa gibi bir seraskeri yetiştirmek için "ağırlığının birkaç misli para sarf ettiği", tam da "bilgisinden istifade olunmaya başlandığı" bir sırada öldürülmesinin üzüntü verici olduğu vurgulanmıştır.²⁶ *Ceride-i Havadis* gazetesinde yayımlanan "İbret" başlıklı yazıda ise Çerkez Hasan hakkında "katil", "hain" ve "mayası fesat olan bir alçak şahıs" gibi vasıflar kullanılmış; ayrıca "bir şahsa garazı olup da bu derece öldürülmesi uğrunda kendisine hiç ilgisi olmayan birtakım şahıslara hücum eden bir alçağın, zannımızca Devlet-i Osmaniye'de görülmüş ve işitilmiş şeylerden olmadığı" belirtilmiştir.²⁷

Çerkez Hasan'ın tutuklanma ve yargılama sürecinde dile getirdiği "millet adına hareket ettim" ifadesi Osmanlı basınında neredeyse hiç karşılık bulmamıştır. Aksine, Çerkez Hasan'ın kişisel kızgınlığı, özellikle de Hüseyin Avni Paşa ile olan husumeti ön plana çıkarılarak olay bireyselleştirilmiştir.²⁸ Bu durum, dönemin Osmanlı yönetiminin basın üzerindeki gölgesini ve kamuoyu algısını yönlendirme çabasını açıkça göstermektedir.

Çerkez Hasan Olayı, yalnızca Osmanlı basınında değil, Avrupa ve Amerika gazetelerinde de geniş yankı uyandırmıştır. Olayın yabancı basında ele alınış biçimi, Osmanlı basınına kıyasla daha kapsamlı ve çok boyutlu bir perspektif sunmaktadır. İngiliz ve Fransız gazeteleri, olayı yalnızca bireysel bir intikam eylemi olarak değil, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve şüpheli ölümüyle doğrudan bağlantılı bir siyasi kriz bağlamında değerlendirmişlerdir. Özellikle *The Times* gazetesinde çıkan haberlerde, Çerkez Hasan'ın saldırısının Sultan Abdülaziz'in intikamını alma amacına dayandığına dair yorumlar dikkat çekmektedir. *The Times*'in farklı muhabirleri tarafından aktarılan ayrıntılar, Osmanlı basınında görülmeyen boyutlar içermektedir. Çerkez Hasan'ın saray bağlantıları, kız kardeşinin Sultan Abdülaziz'in eşi olması ve bu akrabalık bağlarının onun konumunu nasıl etkilediği gibi hususlar, olayın yalnızca bireysel bir suikast değil, saray içi dengelerle bağlantılı bir gelişme olduğunu ima etmektedir. Ayrıca yabancı basında Çerkez Hasan'ın kişiliği üzerine yapılan tasvirler, Osmanlı gazetelerindeki gibi "hain" ya da "serseri" kavramlarıyla sınırlı kalmamış, onun "cesur fakat pervasız", "silah kullanmada mahir" ve hatta "çalkantılı bir hayat sürmüş" biri olduğuna dair daha renkli portreler çizilmiştir. Bu yaklaşım, olayın dramatik yönünü artırırken, Çerkez Hasan'ın bireysel karakteri üzerinden Osmanlı siyasetine dair çıkarımlar yapılmasına da zemin hazırlamıştır. Nitekim Avusturya basınında, Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Sultan'ın, oğlunun tahttan indirilmesinde rol oynayan devlet adamlarına, özellikle Hüseyin Avni Paşa'ya karşı duyduğu öfke üzerinden Çerkez Hasan'ı yönlendirdiğine dair yorumlar yapılmıştır. Böylece olaya yalnızca bireysel değil, hanedan içi hesaplaşma boyutu da atfedilmiştir.²⁹

New York basını dâhil olmak üzere Batı'daki gazeteler, olayı kriminal yönleriyle dramatize ederken

²⁵ Yazıcı – Demir, "Kamuoyu Algı Yönetimine Erken Bir Örnek Olarak Yerli ve Yabancı Basın Kaynaklarında Çerkes Hasan Vakası," 104-107; *İstikbal*, "Dünkü Facia", Nr: 119, 1; *Sabah*, "Vaka-i Müellime", Nr: 98, 1-2; *Takvim-i Vekayi*, "Kısm-ı Gayr-i Resmi Mevâdd-ı Dâhiliyye", Nr: 1821, 2.

²⁶ *İstikbal*, "Cinayet", Nr: 121, 1.

²⁷ *Ceride-i Havadis*, "İbret", Nr: 3112, 1.

²⁸ Alperen Demir, "Çerkes Hasan Vakası" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2018) 109.

²⁹ Demir, *Çerkes Hasan Vakası Davranma Serasker!*, 111-115; Yazıcı – Demir, "Kamuoyu Algı Yönetimine Erken Bir Örnek Olarak Yerli ve Yabancı Basın Kaynaklarında Çerkes Hasan Vakası," 107-112.

aynı zamanda Osmanlı'daki siyasi istikrarsızlığın bir göstergesi olarak sunmuşlardır. İngiliz ve Fransız basını ile birlikte Amerikan basınında yer alan haberler, Osmanlı Devleti'nin uluslararası imajını zedeleyen ve istikrarsız bir devlet algısını güçlendiren bir işlev görmüştür. Bu bağlamda, yabancı basın haberleri yalnızca olayın ayrıntılarını aktarmakla kalmamış, Osmanlı siyasetine dair yorum ve öngörüler de üretmiştir.

Çerkez Hasan Olayı'nın yabancı basındaki yansımaları, Osmanlı basınından farklı olarak olayın siyasi ve toplumsal boyutlarını daha fazla öne çıkarmıştır. Özellikle Avrupa basını, Çerkez Hasan'ın eylemini Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve ölümünden ayrı düşünmemiş; Osmanlı iç siyasetindeki hizipleşmelerin bir yansıması olarak görmüştür. Amerikan basını ise, olayın sansasyonel yönünü vurgularken Osmanlı'nın Batı kamuoyundaki imajına dair güçlü eleştiriler geliştirmiştir. Bu durum, olayı yalnızca Osmanlı iç siyaseti açısından değil, aynı zamanda uluslararası kamuoyu nezdinde de önemli bir dönemeç haline getirmiştir.

Özellikle New York merkezli gazeteler, olayın gelişimi ve Çerkez Hasan'ın kişiliği hakkında ayrıntılı yorumlar yapmıştır. New York Herald, New York Tribune, New York Evening Express, New York Evening Telegram, Brooklyn Daily Eagle, Albany Morning Express, The Sun ve The New York Times gibi gazetelerde Çerkez Hasan Olayı kapsamlı biçimde anlatılmıştır. Bu gazetelerdeki haberlerde, Çerkez Hasan'ın, olayı gerçekleştirme sebepleri, olayın gerçekleşme şekli, kurbanların kimlikleri, Çerkez Hasan'ın yakalanması ve idamı gibi konularda çeşitli bilgiler yer almaktadır. Bu makalenin amacı, Çerkez Hasan Olayı'nın New York basınındaki yansımalarını ele almak, Amerikan kamuoyunun olayı nasıl değerlendirdiğini ortaya koymaktır. Bunun yanında, bu gazetelerin olay hakkındaki değerlendirmeleri üzerinden Osmanlı iç siyasetiyle ilgili uluslararası algıyı anlamaktır.

Çerkez Hasan Olayı üzerine yapılan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, son yıllarda önemli katkılar sağlayan tez ve makaleler yayımlanmıştır. Bu bağlamda Serkan Yazıcı ile Alperen Demir'in 2017 tarihli "Kamuoyu Algı Yönetimine Erken Bir Örnek Olarak Yerli ve Yabancı Basın Kaynaklarında Çerkez Hasan Vakası" başlıklı makalesi, olayı hem Osmanlı hem de yabancı basın kaynakları üzerinden kamuoyu algısının inşası bağlamında ele almıştır. Alperen Demir'in 2018 tarihli "Çerkez Hasan Vakası" başlıklı yüksek lisans tezi ise, olayı bütün boyutlarıyla incelemiş; özellikle Çerkez Hasan ve yakınlarının istintak tutanaklarını transkripsiyonlarıyla birlikte değerlendirmiştir. Tez daha sonra "Çerkez Hasan Vakası Davranma Serasker!" adıyla kitap olarak yayımlanmıştır. Bununla birlikte, her iki çalışma da olayın Amerikan kamuoyundaki yansımalarına sınırlı ölçüde değinmektedir. Bu makale, söz konusu literatürden ayrılarak, New York merkezli gazetelerin haber diline odaklanmakta ve söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada New York basını incelenerek öncelikle Çerkez Hasan'ın kimliği ele alınacak, ardından bu suikastın nedenleri ve gelişimi değerlendirilecektir.

1. Çerkez Hasan'ın Kimliği

New York Herald gazetesinin 23 Şubat 1880 tarihli sayısında yayımlanan ve 24 Ocak 1880'de Kahire'de kaleme alındığı belirtilen uzun yazı, Çerkez Hasan Olayı hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Bu yazı üç bölümden oluşur: "Abdülaziz Cinayeti", "Bakanlara Suikast" ve "Sultan Murad'ın Deliliği". Ayrıca her bölümde alt başlıklar da yer almaktadır. Yazı, Sultan Abdülaziz'in hal'i ve ölümü, Çerkez Hasan Olayı ve V. Murad dönemiyle ilgili geniş bir çerçeve sunar. New York basınının Çerkez Hasan Olayı'na bakışını değerlendirebilmek için söz konusu gazetedeki yazının "Bakanlara Suikast" başlıklı ikinci bölümü incelenmelidir.

Gazetede yazının "Bakanlara Suikast" başlıklı bölümünde öncelikle Çerkez Hasan'ın kimliği, ailesi ve kişiliği hakkında çeşitli bilgiler sunulmaktadır. Gazete, Hasan Bey'in, Silistre'ye göç etmiş bir Çerkez ailesinden geldiğini, iki kız kardeşinden birinin eski Deniz Bakanı Ateş Mehmet Paşa ile evli olduğunu belirtmektedir. Diğer kardeşi ise Sultan Abdülaziz'in eşi olup, saray içindeki entrikaların bir parçası olarak gösterilmektedir. Gazetede, bu kardeşlerin Osmanlı sarayındaki konumlarını Sultan

Abdülaziz'in annesiyle aynı Çerkez köyünde doğan annelerine borçlu oldukları ve Valide Sultan tarafından desteklendikleri ifade edilmektedir. Hatta Valide Sultan'ın, genç Hasan'ın tüm tembelliklerine ve kötü davranışlarına rağmen askeri okuldan subay olarak mezun olabilmesine imkân sağlayan tek güç olduğu da söylenmektedir. Çerkez Hasan'ın karakterine dair gazete şu yorumda bulunmaktadır:

"Şiddet, ahlaksızlık ve sarhoş halleriyle, her türlü belaya bulaşmıştı. İki talihsiz kız kardeşin suikastına karıştı. Ancak Sultan'ın eniştesini tutuklamak nasıl mümkün? Birçok kişi tutuklandı, 6 ay hapisanede kaldılar ve sonunda serbest bırakıldılar ve iki genç kızın ölümüne rağmen bu olaydan bir daha bahsedilmedi. Hasan Bey, birahanelerden ve alt sınıf kafelerden bir kahraman gibi geçti."

Yazının devamında Çerkez Hasan'ın iri, güzel ve şık görüntüsü ile güçlü ve yakışıklı bir Çerkez olduğu, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine kadar, sultanın sayısız yardımcılarında biri olarak görev yaptığı, kız kardeşinin onun için elinden gelen her şeyi yaptığı ve Sultanın da aynı minnettarlığı ona karşı hissettiği de ifade edilmiştir.³⁰ Görüldüğü gibi *New York Herald* gazetesinin 23 Şubat 1880 tarihli haberinde, Çerkez Hasan'ın kişiliğine ilişkin bazı olumsuz nitelikler vurgulanmıştır. Haberde Çerkez Hasan'ın "şiddet eğilimli, ahlaki zaafı bulunan ve sarhoşluğu ile tanınan" biri olduğu, çeşitli suçlara karıştığı, ancak saraydaki güçlü bağlantıları sayesinde birçok kez affedildiği ifade edilmiştir. Ancak bu nitelendirmelerin, dönemin Batı basınında Osmanlı toplumuna yönelik genelleyici ve yer yer oryantalist bakış açısının bir yansıması olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla söz konusu haber, tarihsel bir gerçekliği doğrudan yansıtmaktan ziyade, dönemin dış basınında Çerkez Hasan'ın nasıl algılandığını ve temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle haber, Osmanlı toplumunda Çerkez Hasan'ın konumuna dair çağdaş Batılı algının izlerini yansıtmaya bakımından önem taşımaktadır.

Osmanlı basını da Çerkez Hasan'ın yaşı, fiziki görünümü ve mizacı hakkında çeşitli değerlendirmeler yapmıştır. *İstikbal* gazetesinin 18 Haziran 1876 tarihli "Dünkü Facia" başlıklı yazısında, Çerkez Hasan'ın 25 yaşında, siyah bıyıklı, uzun boylu ve saldırgan mizaca sahip olduğu belirtilmiş; ayrıca Beyoğlu'ndaki kumarhanelerde sıkça vakit geçirdiği, kavgacı tutum sergilediği ve bir seferinde kumarda kaybettikten sonra "altı yüz lira gasp ederek kaçtığı" ileri sürülmüştür. *Ceride-i Havadis* gazetesinde 20 Haziran 1876 tarihinde yayımlanan "İbret" başlıklı yazıda ise Çerkez Hasan'ın 26 yaşında olduğu kaydedilmiş; bunun dışında *İstikbal* gazetesinde yer alan bilgiler büyük ölçüde tekrar edilmiştir.³¹

New York Tribune gazetesi de Çerkez Hasan hakkında çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. 17 Haziran 1876 tarihli *New York Tribune* gazetesinin ikinci sayfasında "Bir Türk Trajedisi", altıncı sayfasında "Bu Sabah Haberler" ana başlıkları altında ve 14 Haziran 1881 tarihli *New York Tribune* gazetesinin ikinci sayfasında "Osmanlı Trajedisi" ana başlıkları altında Çerkez Hasan Olayı hakkında bilgi verilmektedir. 17 Haziran 1876 tarihli *New York Tribune* gazetesinde Çerkez Hasan'ın dört yıl önce teğmen rütbesiyle Harp Okulu'ndan mezun olduğu, Bağdat Ordusu'nda yüzbaşılığa atandığı, bazı nedenlerle, çeşitli şekillerde çalıştığı İstanbul'da kaldığı, emir subayı (yaver) olarak görev yaptığı, yakın zamanda binbaşı rütbesine ve Bağdat Ordusu'nda göreve atandığı, ancak İstanbul'da kalmak için çeşitli bahaneler öne süren asi bir subay olduğu belirtilmiştir.³² 14 Haziran 1881 tarihinde yayımlanan *New York Tribune* gazetesinde ise Çerkez Hasan'ın, Sultan Abdülaziz'in şahsi muhafız subayı olduğu, ayrıca ölen padişaha sıcak bir şekilde bağlanmış olan Çerkez kızlarından birinin kardeşi olduğu vurgulanmıştır.³³

³⁰ *New York Herald*, "Assassinating The Ministers", (23 February 1880 [23 Şubat 1880]) 4.

³¹ *Ceride-i Havadis*, "İbret", Nr: 3112, 1.

³² *New York Tribune*, "A Turkish Tragedy", (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 2, 6.

³³ *New York Tribune*, "The Ottoman Tragedy", (14 June 1881 [14 Haziran 1881]) 2.

Benzer şekilde, 17 Haziran 1876 tarihli *New York Evening Express* gazetesi de "Türkiye'deki Durum" başlığıyla yayımladığı yazıda, dört yıl önce teğmen rütbesiyle askeri okuldan ayrılan Çerkez Hasan'ın, Bağdat ordusunda memurluğa atanmış olmasına rağmen emir subayı olarak İstanbul'da kaldığını, görevine gitmemek için çeşitli yollar denediğini belirtmiştir.³⁴ 17 Haziran 1876 tarihli *The New York Times* gazetesinin onuncu sayfasında "Türk Bakanların Öldürülmesi" başlığı altında, dört yıl önce teğmen rütbesiyle askeri okuldan ayrılan ve belirli nedenlerle Bağdat Ordusu'nda Yüzbaşı'ya atanan Çerkez Hasan'ın, çeşitli işlerde çalıştığı İstanbul'da tutulduğu ifade edilmiştir.³⁵

10 Temmuz 1876 tarihli *The Sun* gazetesi³⁶ "Türk Suikastçı" başlığıyla yayımladığı yazıda Çerkez Hasan'ın, Konstantinopolis'teki askeri okuldan yaklaşık üç yıl önce teğmen rütbesiyle mezun olduğunu ve Osmanlı topraklarında çeşitli isyanlara karıştığını öne sürmüştür.³⁷ 14 Temmuz 1876 tarihinde yayımlanan *Albany Morning Express* gazetesi de yine "Türk Suikastçı" başlığıyla önce Çerkez Hasan'ın kimliği ve kişiliği hakkında bilgi vermiştir. Gazetede bilgileri göre, Çerkez Hasan yaklaşık üç yıl önce Konstantinopolis'teki askeri okuldan teğmen rütbesiyle çıkmıştır. Kısa süre sonra İzmit'te meydana gelen bazı karışıklıklara karışmıştır. Çerkez Hasan bu noktada tutuklanmış, İstanbul'a gönderilmiş ve bir ay boyunca askeri bir zindanda kapatılmıştır. Daha sonra Rodosto'daki (Tekirdağ'daki) başka bir Çerkez isyanında aktif rol almış, ancak bu olayda ceza almadan kaçmıştır. Sarayda güçlü dostları vardır. Merhum padişahın (Sultan Abdülaziz'in) gözdelelerinden birinin, üçüncü sözde karısının (harem penceresinden, padişahın 4. gün hayatına son verdiğinde, kan kaybından bitkin düştüğünü gören ve muhtemelen üzüntüsünden ölen kadın) ya kardeşi ya da yakın akrabasıdır. Gazetede yazdığına göre yirmi beş yaşında genç bir adam olan Çerkez Hasan, her türlü silah kullanmadaki ustalığı, iyi bir nişancılığı, bir eskrim ustası olması ve atı tam hızla koşarken eyerinden bir sürü yumurta vurabileceğine dair bahse girecek kadar emin bir binici olmasıyla tanınıyordu. İnce ama sıırım gibi bir vücuda sahipti. Son derece güçlüydü. Kızıl sakallıydı ve yakışıklı ırkına özgü ince ve düzgün yüz hatlarına sahipti. Gazete ayrıca Çerkez Hasan'ı olaydan sonra görenlerin, yüzünde uğursuz ve gaddar bir ifade sezdiklerini de belirtmektedir. Onun, ilk gençlik yıllarından itibaren son derece çalkantılı (fırtınalı, kavgacı), savurgan ve çapkın bir mizaca sahip olduğu söylenmektedir. Gazeteye göre, akrabasının desteği sayesinde Yüzbaşı ve emir subayı rütbesine yükselen Hasan, merhum padişahın en büyük oğlu ve İmparatorluk Muhafızlarının komutanı olan Yusuf İzzeddin Efendi'nin şahsına yaver sıfatıyla bağlanmıştır.³⁸

Çerkez Hasan'ın kimliği ve kişiliği hakkında 10 Temmuz 1876 tarihli *The Sun* gazetesi ile 12 Temmuz 1876 tarihli *Brooklyn Daily Eagle* gazetelerinde "Türk Suikastçı" başlıkları altında yine *Albany Morning Express* gazetesindeki bilgiler verilmiştir.³⁹ 15 Temmuz 1876 tarihli *The New York Times* gazetesinde "Doğu'da Gerçek Hayat, Konstantinopol'daki Sahneler" ana başlığı altında "Bakanlık Katliamı" alt başlığı içinde Çerkez Hasan'ın, Sultan Abdülaziz'in üçüncü karısı ve Prens Mehmed Şevket'in annesi olan Prenses Yanem'in kardeşi olduğu ve yirmi üç yaşlarında⁴⁰, çok uzun boylu, güçlü kuvvetli bir adam

³⁴ *New York Evening Express*, "The Turkish Situation", (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 2.

³⁵ *The New York Times*, "Murder Of Turkish Ministers", (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 10.

³⁶ *The Sun*, 1833-1950 yılları arasında yayımlanmış bir Amerikan gazetesidir. 2002 yılında *The New York Sun* adıyla yeniden basılmaya başlamıştır. "The Sun (New York)", [https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Sun_\(New_York\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Sun_(New_York)) [Erişim tarihi: 26.08.2025].

³⁷ *The Sun*, "The Turkish Assassin", (10 July 1876 [10 Temmuz 1876]).

³⁸ *Albany Morning Express*, "The Turkish Assassin", (14 July 1876 [14 Temmuz 1876]).

³⁹ *The Sun*, "The Turkish Assassin"; *Brooklyn Daily Eagle*, "The Turkish Assassin", (12 July 1876 [12 Temmuz 1876]) 3.

⁴⁰ Çerkez Hasan, sorgusunda 1864 yılında Çerkezistan'dan İstanbul'a geldiğini ifade etmiştir. İstanbul'a geldiğinde 14 yaşında olduğuna göre olay sırasında da 26 yaşındadır. BOA. Y. EE. 20/22; Hasan Kumçayı, "Çerkes Hasan Vakası I", *Vakit-Yeni Gazete* (1 Nisan 1948), 3; İ. Hami Danişmend, "Çerkes Hasan Vakası I", *Milliyet* (24 Ağustos 1952), 2; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan Vakası*. 33 Sayılı Belleten'den Ayrı Basım. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1945) 89.

olduğu söylendikten sonra, sefahat düşkünlüğü, karakterinin ciddiyetsizliği ve her fırsatta toplum önünde dile getirdiği, ölen hayırsever Abdülaziz'in anısına olan bağlılığıyla tanındığı ifade edilmiştir.⁴¹

Bu kaynaklarda ortak olarak vurgulanan husus, Çerkez Hasan'ın Osmanlı Devleti içindeki nüfuzu, saray çevresindeki ilişkileri ve agresif kişiliğidir. Onun askeri disiplinden uzak, zaman zaman suça meyilli ve siyasi entrikalar içinde yer alan bir figür olduğu yönünde genel bir kanaat bulunmaktadır. Ancak, dönemin siyasi atmosferi ve Osmanlı yönetimi içindeki çekişmeler göz önüne alındığında, Çerkez Hasan'ın sadece bireysel özellikleriyle değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti'ndeki güç mücadelesinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

2. Çerkez Hasan Olayının Sebepleri

Çerkez Hasan'ın, Serasker Hüseyin Avni Paşa'yı öldürmeye karar vermesinin temel sebeplerinden ilki, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve akabinde şüpheli ölümünden doğrudan Hüseyin Avni Paşa'nın sorumlu olduğunu düşünmesidir. Çerkez Hasan, bu kanaatini resmî sorgusunda da ifade etmiş, Sultan Abdülaziz'in hal' edildiği gün veya defnedildiği sırada suikast girişiminde bulunmayı düşündüğünü ancak uygun bir fırsat bulamadığını belirtmiştir.⁴² Nitekim Yarbay Osman Bey ile yaptığı görüşme de bu düşüncesini teyit eder niteliktedir. Çerkez Hasan, Osman Bey'in Tophane'deki evinde yaptığı bir konuşmada, Sultan Abdülaziz'e hem yaver hem kayınbirader oluşu sebebiyle, intikamını almanın kendi sorumluluğu olduğunu ve bekâr olduğu için geride bırakacak kimsenin bulunmadığını ifade etmiştir.⁴³ Bu veriler, olayın çekirdeğinde kişisel intikam temasının bulunduğunu göstermektedir.

Olayın ikinci sebebi, Çerkez Hasan'ın, Sultan Abdülaziz'in hal' edilmesinin ardından kız kardeşi Neş'erek Kadın Efendi'ye yönelik aşağılayıcı muameleleri kabullenememesi ve bu durumun sorumlusu olarak Hüseyin Avni Paşa'yı görmesidir. Neş'erek Kadın Efendi'nin, Sultan Abdülaziz'in ölümünü izleyen süreçte maruz kaldığı baskılar ve yaşadığı ağır sarsıntı sonucunda 11 Haziran 1876 tarihinde hayatını kaybetmesi, Hasan üzerinde güçlü bir duygusal etki yaratmıştır. Bu durum, onun Hüseyin Avni Paşa'ya yönelik öfkesini kişisel düzeyde daha da derinleştirmiştir.⁴⁴

Üçüncü olarak, Hüseyin Avni Paşa'nın, ikinci Seraskerlik döneminden itibaren Çerkez Hasan'ı Bağdat'a sürgün ettirmeye yönelik girişimleri de olayın diğer bir tetikleyici unsurunu oluşturmaktadır. Her ne kadar Hasan, her seferinde padişahın desteği sayesinde fiilen sürgün edilmekten kurtulmuş olsa da, resmî sorgusunda Hüseyin Avni Paşa'ya karşı beslediği husumetin, kendisini Bağdat'a göndermek istemesinden dolayı 1873 yılından itibaren şekillenmeye başladığını ifade etmiştir.⁴⁵ Bununla birlikte Hasan, eylemini yalnızca şahsî hesabına bağlamadığını, Hüseyin Avni Paşa'yı "diktatör olma sevdasında bulunan, millet ve devlet haini" olarak gördüğü için öldürdüğünü söylemiştir.⁴⁶ Nitekim Çerkez Hasan'ın, "Avni Paşa'nın işini bitirdim, artık şimdi bana ne isterlerse yapsınlar." şeklindeki ifadesi, öncelikli hedefinin Hüseyin Avni Paşa olduğunu açıkça göstermektedir.⁴⁷

23 Şubat 1880 tarihli *New York Herald* gazetesinde "Siyasette Kıskançlık" alt başlığıyla yayımlanan haberde, Çerkez Hasan'ın Vekiller Meclisi toplantısını basarak suikast girişiminde bulunmasının arka planı tartışılmaktadır. Gazete, Hasan'ın söz konusu eylemini, efendisi olarak tanımladığı Sultan Abdülaziz'in ve kız kardeşi Neş'erek Kadın Efendi'nin ölümünün intikamını almak amacıyla

⁴¹ *The New York Times*, "Real Life in The Orient, Scenes in Constantinoble", (15 July 1876 [15 Temmuz 1876]) 1.

⁴² BOA. Y. EE. 20/22; İ. Hami Danişmend, "Çerkes Hasan Vakası I", 2; Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*, 159-160; Zuhuri Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. C. XII, (İstanbul: Zuhuri Danişman Yayınevi, 1966) 280.

⁴³ Sertoğlu, "Çerkez Hasan Kabine Toplantısını Basıyor" 13.

⁴⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. C. IV, 281; Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*. C. VII (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1978) 121-122.

⁴⁵ BOA. Y. EE. 20/22; Sertoğlu, "Çerkez Hasan Kabine Toplantısını Basıyor" 13.

⁴⁶ Demir, *Çerkes Hasan Vakası Davranma Serasker!*, 82-84.

⁴⁷ *İstikbal*, "Dünkü Facia" Nr: 119, 1.

gerçekleştirdiğini ileri sürmekte ve bu eylemi siyasi bakımdan hatalı bir girişim olarak nitelemektedir. Haberde bu çerçevede şu ifadeye yer verilmektedir:

“Hasan Bey’i bir tür siyasi kahraman haline getirip, efendisinin ölümünün intikamını almaya adanmak ve Abdülaziz’in katilleri değil, sadık destekçileri olması gerekenleri cezalandırmak için bakanları öldürmek bir hatadır. Kız kardeşinin ölümünün intikamını alma umudunun bile, bir an için sonuçlarını düşünüp bundan böyle tüm korumadan mahrum kalacağını ve israf edecek parası kalmayacağını anlasaydı, onu bu düşüncesizce harekete sevk edeceği şüphelidir.”

Haberin devamında gazete, Çerkez Hasan’ın Sultan Abdülaziz’in ölümünden sonra geçen günlerini ve suikasttan hemen önceki hazırlık sürecini aktarmaktadır. Buna göre, Hasan Bey’in Sultan Abdülaziz’in ölümünden sonraki günleri, kız kardeşinin zehirlenerek ölmesine rağmen, başkentin meyhanelerine sık sık uğrayarak geçmiştir. Hasan Bey tarafından dile getirilen ve çoğu zaman doğru olduğu kanıtlanan çeşitli belirsiz tehditler ve açıklamalar Hüseyin Avni Paşa’nın kulağına ulaşmıştır. Harbiye Nezaretine çağrılan Hasan Bey, üç gün boyunca tutuklanmıştır. Dördüncü gün, Bağdat’a sürgüne gönderilecekti. Bu üç günlük tutukluluk sırasında planını oluşturmuştur. Gazeteye göre, üçüncü günün sabahı, Sadrazam ve Harbiye Nâzırı olan Hüseyin Avni Paşa’dan⁴⁸, uzun yolculuğu için gerekli hazırlıkları yapmak üzere üç dört saatlik izin talep etmiştir. Hüseyin Avni Paşa, herhangi bir sorundan şüphelenmeyerek, istenen izni vermiştir. Hasan Bey, öğleden sonra saat dört civarında tutukluluk yerinden ayrılmış, dairesine gitmiş ve üç revolver, bir Çerkez hançeri ve kılıcıyla silahlanmıştır. Emir subaylarını diğer subaylardan ayıran aiguillette’yi⁴⁹ takmış, üniformasının üzerine, kırmızı astarlı siyah bir askeri pelerin ile askeri botlarını giymiş, içlerine iki revolver yerleştirmiş ve dışarı çıkmıştır.⁵⁰

14 Temmuz 1876 tarihli *Albany Morning Express* gazetesinde “Türk Suikastçı” başlığıyla yer alan haberde, Çerkez Hasan Olayı’nın tek sebebinin, Hüseyin Avni Paşa’nın kendisini Bağdat’a sürgün ettirme girişimi olduğu ileri sürülmektedir. Gazeteye göre, Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesinden sonra eski saraya aşırı bağlı olduğundan şüphelenilen kimseleri başkentten uzaklaştırmak isteyen Harbiye Nâzırı Hüseyin Avni Paşa, Çerkez Hasan’a Bağdat’taki kolordusuna katılmasını emretmiştir. Haberde, Hasan’ın binbaşı rütbesine terfi etmiş olmasına rağmen bu emre uymadığı, şiddet içeren ve kışkırtıcı beyanlarda bulunduğu gerekçesiyle Perşembe günü tutuklandığı; ancak ertesi sabah yola çıkacağına dair söz vermesi ve yalnızca yolculuk hazırlıklarını yapmak üzere serbest bırakılmayı talep etmesi üzerine aynı akşam salıverildiği aktarılmaktadır. Bu anlatımda ayrıca, Çerkez bir general olan Tair ya da Tiyyar Paşa’nın, genç hemşerisinin verdiği sözü yerine getireceğine dair güvence verdiği belirtilmektedir.⁵¹

Bu anlatı, 12 Temmuz 1876 tarihli *Brooklyn Daily Eagle* gazetesinde aynı başlık (“Türk Suikastçı”) altında büyük ölçüde tekrar edilmekle birlikte, suikastın gerekçesine ilişkin ek bir vurgu yapılmaktadır. Bu gazetede, Çerkez Hasan’ın, merhum Sultan Abdülaziz’i tahttan indiren, kız kardeşinin ölümüne yol açan ve kendisini, sarayın ilgisi sayesinde elde edebileceği parlak bir askerî kariyer ve hızlı yükseliş imkânından mahrum bırakan saray darbesinin başlıca faili olarak gördüğü Hüseyin Avni Paşa’ya derin bir nefret beslemesinin son derece muhtemel olduğu ifade edilmektedir.⁵²

⁴⁸ Gazetede Sadrazam ve Harbiye Nâzırı olduğu ifade edilmiştir ancak Hüseyin Avni Paşa o tarihte Serasker olarak görev yapmaktadır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) İrade, Dosya Usulü (İ. DÜİT), 190/41. (17 R. 1293 [12 Mayıs 1876]); *Takvim-i Vekayi*, “Kısm-ı Resmî”, Nr: 1813, (20 Rebiülahir 1293 [15 Mayıs 1876]) 1.

⁴⁹ Aiguillette, askeri üniformanın omzuna takılan, belirli bir rütbe veya pozisyonu belirten ilmekli bir kordondur. Askeri üniformadaki altın ip törensel bir aiguillette olarak bilinmektedir. “Askeri Üniformadaki Altın İp Nedir?”, <http://m.tr.yzjilitary.com/news/what-is-the-gold-rope-on-military-uniform-80998596.html> [Erişim tarihi: 24.07.2024].

⁵⁰ *New York Herald*, “Assassinating The Ministers”, 4.

⁵¹ *Albany Morning Express*, “The Turkish Assassin”.

⁵² *Brooklyn Daily Eagle*, “The Turkish Assassin”, 3.

17 Haziran 1876 tarihli *New York Evening Express* gazetesinde “Türkiye’de Yeni Bir Alarm” ve “Türkiye’deki Durum” başlıkları altında, Çerkez Hasan Olayı’nın gerçek bir siyasî anlam taşıyıp taşımadığı tartışılmaktadır. Gazete, olayın ya derin bir siyasî hesaplaşmanın sonucu ya da “bir delinin kişisel intikam arzusunun ürünü” olarak görülebileceğine dair ciddi tereddütlerin bulunduğunu belirtmektedir. Haberde, Viyana kaynaklı bir bildiriden söz edilmekte ve bu bildirinin, Sultan Abdülaziz’in en büyük oğlu Yusuf lehine bir askerî darbenin yakın olduğuna işaret ettiği; bu çerçevede bakanların (nâzırların) katledilmesinin siyasî önem kazandığı ileri sürülmektedir. Aynı anlatıda, Çerkez Hasan’ın, merhum Sultan Abdülaziz’in sadık bir taraftarı olarak bilindiği, Viyana’da ise suikastın Abdülaziz’in ölümünden sonra tahta geçirilmesi planlanan oğlu Yusuf’un yandaşları tarafından gerçekleştirildiğine dair söylentilerin dolaştığı aktarılmaktadır. Bu söylentilere göre amaç, Yusuf’u tahta çıkarmak amacıyla bir askerî müdahaleye zemin hazırlamaktır. Gazete, Yusuf’un, amcasının tahta çıkmasından memnun olmadığını düşünmek için “kuşkusuz makul sebepler” bulunduğunu ve bu söylentilerin tamamen asılsız sayılamayacağını da eklemektedir.

Aynı gazetede, Midhat Paşa’nın “Genç Türk” olarak adlandırılan hareketin hem görünen yüzü hem de fiilî önderi olduğu; mevcut Sultan’ın tahta çıkışında oynadığı rolün de bunu teyit ettiği ileri sürülmektedir. Bu çerçevede suikastın, yalnızca kişisel bir hınç eylemi değil, Osmanlı hükümetinin en kritik isimlerini hedef alan bilinçli bir politik hamle olarak da okunabileceği ima edilmektedir. *New York Evening Express*, böylesi bir durumun Osmanlı Devleti açısından son derece sakıncalı sonuçlar doğurabileceğini de vurgulamaktadır: Avrupa büyük devletlerinin, vaat edilen reformların uygulanabilirliğine dair güvensizliklerinin artabileceği ve Rusya’nın “Babiali’nin zayıflığı” konusundaki iddiasını güçlendirme fırsatı bulabileceği ifade edilmektedir.

Gazetenin “Türkiye’deki Durum” başlıklı kısmında ise Çerkez Hasan’ın geçmişine ve suikasttan hemen önceki duruma ilişkin ayrıntılar verilmektedir. Buna göre Hasan, yakın zamanda emir subayı rütbesine getirilmiş ve Bağdat’taki ordu birliklerinden birine tayin edilmiştir. Ancak İstanbul’da kalmak için çeşitli gerekçeler öne sürdüğü, bu nedenle tutuklanarak hapsedildiği; ertesi gün Bağdat’a gitmesi şartıyla Perşembe günü serbest bırakıldığı bildirilmektedir.⁵³

17 Haziran 1876 tarihli *The New York Times* gazetesi de “Türk Bakanların Öldürülmesi” başlığı altında aynı süreci büyük ölçüde teyit etmekte, fakat bazı ayrıntıları farklı aktarmaktadır. Bu gazeteye göre Çerkez Hasan, yakın zamanda binbaşı yardımcılığı rütbesine terfi ettirilmiş ve Bağdat Ordusu’nda görevlendirilmiştir; ancak İstanbul’da kalmak için çeşitli bahaneler ileri sürdüğünden tutuklanmış, hapsedilmiş ve 15 Haziran Perşembe günü, ertesi gün (Cuma) Bağdat’a hareket etmesi şartıyla salıverilmiştir.⁵⁴

Ayrıca 15 Temmuz 1876 tarihli *The New York Times* gazetesinde, Hasan’ın kendi isteğiyle başkenti Cuma günü vapurla terk edeceğine dair yazılı bir taahhüt vermesi üzerine Perşembe sabahı serbest bırakıldığı bilgisine yer verilmektedir. Bu anlatı, Hasan’ın serbest bırakılmasının “kaçış” değil, “Bağdat’a sevk” için hazırlık yapması şartına bağlandığını göstermektedir.⁵⁵

17 Haziran 1876 tarihli *New York Herald* gazetesinin altıncı sayfasında “Türkiye’deki Suikastlar” başlığı altında, Çerkez Hasan’ın kariyerinin son dönemine ilişkin birçok unsurun açıklığa kavuşmadığı belirtilmektedir. Gazete, cesur bir subayın, veba salgınıyla sarsılmış Bağdat’ta hayatını tüketmek yerine, isyan hâlindeki eyaletlerde bir komuta görevini tercih edeceğine öne sürmektedir. Bu çerçevede, Hasan’ın “savaşmak için” gönderilmemiş olması ve buna rağmen Bağdat’a gitmesinin emredilmiş bulunması, gazetenin ifadesiyle, “bu ateşli subayın” iktidar çevrelerinin kuşkusunu çektiğine işaret etmektedir.

⁵³ *New York Evening Express*, “A New Alarm In Turkey”, (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 2; *New York Evening Express*, “The Turkish Situation”, (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 2.

⁵⁴ *The New York Times*, “Murder Of Turkish Ministers”, 10.

⁵⁵ *The New York Times*, “Real Life in The Orient, Scenes in Constantinoble”, 1.

Haberde ayrıca, Çerkez Hasan'ın eyleminin ardında belirgin bir siyasî neden bulunduğuna dair bir kanıt olmadığı, eğer Hasan gerçekten merhum Sultan Abdülaziz'e sadakatle bağlıysa, söz konusu suikastın "sarhoş bir askerin küçük haksızlıkların intikamını alması" görüntüsünü aşan bir nitelik taşıması gerektiği yönünde yorum yapılmaktadır. Yazının sonunda *New York Herald*, bu olayın Türkiye dışında doğrudan büyük bir siyasî etki yaratmasa bile, Müslüman unsurların ordu içinde daha ileri roller üstlenmesinin önünü açabileceği imasında bulunmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, tıpkı İngiltere'nin Abdülaziz'in "mahvolmasında" payı olduğu iddiasının dillendirildiği gibi, Rusya'nın da bu olayda bir rolü olup olmadığı sorusunun gündeme geleceğini belirtmektedir.⁵⁶ Gazete böylece, Çerkez Hasan'ın Bağdat gibi salgınla anılan bir bölgeye sevkini onun açısından bir haksızlık ve aşağılanma olarak okuduğunu; bu durumun da öfkeyi besleyen unsurlardan biri olduğunu ima etmektedir. Aynı zamanda olayın ardındaki olası dış müdahale boyutunu sorgulamakta ve suikastı Osmanlı Devleti'ni zayıflatmaya yönelik daha geniş bir oyun içinde düşünmektedir.

Aynı gazetenin yedinci sayfasında "Türkiye" başlığı altında yayımlanan bir başka metinde ise suikastın gerekçesi daha doğrudan formüle edilmektedir: "Bu korkunç suçun nedeni, görevden alınmasının intikamı olmalı." Bu kısımda, dört yıl önce teğmen rütbesiyle askerî okuldan ayrılan ve Bağdat ordusunda yüzbaşılığa atanan Hasan adlı bir Çerkez subayın çeşitli gerekçelerle İstanbul'da tutulduğu aktarılmaktadır. Habere göre, Hasan kısa süre önce emir subayı rütbesine getirilmiş ve Bağdat ordusunda görevlendirilmiştir; buna rağmen Konstantinopolis'te (İstanbul'da) kalmak için türlü bahaneler öne sürmüştür. Bunun sonucunda tutuklanarak hapsedilmiş; ancak Cuma günü Bağdat'a gideceğine dair söz vermesi üzerine Perşembe günü serbest bırakılmıştır. Gazetede ayrıca, "Türk Suikastının Avusturya Raporu" alt başlığıyla, Çerkez Hasan'ın Hüseyin Avni Paşa'yı vurmak üzereyken, görünüşe göre Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinin intikamını almak istediğini ima eden bir ifade kullandığına dair güvenilir istihbarat alındığı ileri sürülmektedir.⁵⁷

17 Haziran 1876 tarihli *New York Tribune* gazetesinin ikinci sayfasında "Bir Türk Trajedisi" başlığı altında, Çerkez Hasan'ın eyleminin kişisel bir hesaplaşma sonucunda gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Gazete, Hasan'ın itaatsizlik nedeniyle tutuklanmış olmasını ve hapsedilmesini bir haksızlık olarak gördüğünü; suikastı da bu "aşağılanmanın" intikamını almak amacıyla gerçekleştirdiğini yazmaktadır. Aynı haberde, Çerkez Hasan'ın Bağdat'taki birliklerden birine gönderilmek üzere görevlendirilmesine rağmen İstanbul'da kalmakta ısrar ettiği, bu nedenle tutuklandığı ve hapsedildiği; ardından Bağdat'a gideceğine dair söz vermesi üzerine şartlı olarak serbest bırakıldığı yönündeki ayrıntılara da yer verilmektedir. Bu kronoloji, esasen *New York Herald* gazetesinde yer alan anlatımla büyük ölçüde örtüşmektedir.⁵⁸

14 Haziran 1881 tarihli *New York Tribune* gazetesinin ikinci sayfasında "Kanın İntikamı" başlığı altında, Sultan Abdülaziz'in öldürülmesinin "en iyi şekilde örtbas edildiği" öne sürülmektedir. Haberde, Sultan Abdülaziz'in ölümünün ardından saray eşyaları ve "ganimet" sayılan unsurların paylaşılması sırasında saraydan alınan Çerkez asıllı cariyelerden birinin, merhum padişaha derin bir bağlılık gösterdiği anlatılmaktadır. Gazeteye göre bu kadının, Sultan Abdülaziz'in şahsî muhafız subayı olan bir erkek kardeşi (Çerkez Hasan) vardır. Anlatıya göre söz konusu kadın, yeni kaldığı yerde erkek kardeşiyle temas kurmanın yollarını bulmuş; ona Hüseyin Avni Paşa'nın, Abdülaziz'in ölümünden önceki "ölümcül gece" saraya yaptığı esrarengiz ziyaretlerden söz etmiş ve "efendisinin öldürülmesi" dolayısıyla Paşa'dan intikam alması yönünde onu kışkırtmıştır. Bu çerçevede gazete, Çerkez Hasan'ı "bir Çerkez binbaşı" olarak tanımlamakta ve onun hem kendi kişisel aşağılanmışlık duygusunun hem de kız kardeşinin sadakat yemininin etkisi altında toplantı odasına girerek Hüseyin Avni Paşa'yı ve iki bakanı daha vurduğunu ileri sürmektedir.⁵⁹

⁵⁶ *New York Herald*, "The assassinations in Turkey", (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 6.

⁵⁷ *New York Herald*, "Turkey", (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 7.

⁵⁸ *New York Tribune*, "A Turkish Tragedy", 2

⁵⁹ *New York Tribune*, "The Ottoman Tragedy", 2.

Bu gazetelerin çoğu, eylemin nedenlerini kişisel intikam, zorla tayin/sürgün edilme meselesi, saraya bağlılık ve yer yer hanedan içi entrika başlıkları altında açıklar. Görüldüğü gibi, Çerkez Hasan Olayı'nın ardında, kişisel intikamdan siyasi hesaplaşmalara uzanan bir dizi karmaşık neden bulunmaktadır. Dönemin gazeteleri ve tarihi belgeler, olayın sadece bireysel bir hınc meselesi olmayıp aynı zamanda Osmanlı'nın iç siyasi dinamikleri ve uluslararası dengelerle de ilişkili olabileceğini göstermektedir.

3. Çerkez Hasan Olayı

Çerkez Hasan Olayı ile ilgili olarak New York merkezli gazetelerde yer alan haberler, olayın seyrine ilişkin ayrıntılı fakat kimi zaman sansasyonel çerçeveler sunmaktadır. Bu bilgiler, olayın farklı açılardan değerlendirilmesine ve olayın arka planının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

New York Herald gazetesinin 23 Şubat 1880 tarihli sayısında, "Cinayet Peşinde" alt başlığı altında, Çerkez Hasan'ın önce Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın Asya yakasındaki yazlık yalısına gittiği; Paşa'nın orada olmadığı ve Midhat Paşa'nın konutunda Bakanlar Kurulu toplantısına katıldığı bilgisini alınca bu kez oraya yöneldiği aktarılır. Haberde şu ifadeler yer alır:

"Akşam yağmurluydu. Hasan, hükümet görevlilerinin Babiâli'ye gitmek için kayıklara bindiği Sirkeci İskelesi'nin merdivenlerine gitti. Bu merdivenler Avrupa yakasındaki tren istasyonu yakınındadır. Hasan, kayıkçıdan kendisini Hüseyin Avni'nin Asya yakasındaki yazlık yalısına götürmesini emretti. Yalya vardığında, Hüseyin Avni'nin, uyumaya niyetlendiği Midhat Paşa'da akşam yemeği yediğini öğrendi. Hasan'a ayrıca, o gün Midhat Paşa'nın konutunda Meclis-i Vükelâ (Bakanlar Kurulu) toplantısı düzenleneceği bildirilmişti. Hasan, Sirkeci iskelesine geri döndü, atına atladı ve Midhat Paşa'nın İstanbul'da Sultan Beyazıt Camii'nin köşesinde tramvayların olduğu ana caddeye paralel uzanan kışık evine gitti."

Yazının devamında Midhat Paşa'nın konutunun mimari yapısı da detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir:

*"Demir parmaklıkla çevrili iki küçük kırmızı tuğladan yapılmış duvar ve ortada iki küçük büfesi bulunmakta olup, girişi, konağı caddeden ayırmaktadır. Girişin sağında, dar bir koridorla selâmlık ya da resepsiyon salonuna bağlanan büyük bir harem binası vardır. İtalyan tarzında inşa edilmiş güzel bir binadır. Girişi güzel ve taş işçiliği -merdivenleri ve sütunlu avlusu- beyaz mermerdendir. Birinci kattaki merdivenin karşısında büyük resepsiyon salonuna açılan bir kapı vardır. Merdivenin solunda, aynı zamanda küçük bir bekleme odasına götüren, başka bir kapı vasıtasıyla suçun işlendiği başka büyük bir resepsiyon salonuyla irtibat kuran bir kapı daha vardır. Bu oda aynı zamanda pembe satenle döşenmişti. Dar ve yüksek olmak üzere beş Türk penceresi ve üç kapısı vardır. Asya kıyısındaki ve Marmara Denizi'ndeki adaların bu odadan muhteşem bir görüntüsü vardır."*⁶⁰

Görüldüğü gibi Çerkez Hasan o gece Hüseyin Avni Paşa'yı bulmaya kararlıdır, yalısında bulamadığı halde geri adım atmamış, Midhat Paşa'nın konutunda Bakanlar Kurulu toplantısında olduğunu öğrenince oraya gitmiştir. Bu çerçeveye göre, Çerkez Hasan'ın birincil hedefinin Hüseyin Avni Paşa olduğu izlenimi güçlenmektedir.

15 Haziran 1876 Perşembe akşamı Sadrazam Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa, Şûrâ-yı Devlet Reisi Midhat Paşa, Bahriye Nâzırı Kayserili Ahmed Paşa, Hariciye Nâzırı Raşid Paşa, Defter-i Hâkânî Nâzırı Yusuf Paşa, Maarif Nâzırı Cevdet Paşa, Mecâlis-i Aliye'ye memur Halet Paşa, Hasan Rıza Paşa, Şerif Hüseyin Paşa, Amedci Mahmud Bey, Sadaret Mektupçusu Memduh Bey ve Sadaret Müsteşarı Kabzımalzâde Said Efendi'nin katılımıyla gerçekleştirilen Vekiller Meclisi, Midhat Paşa'nın Beyazıt semtinde Tavşantaşı'nda (Soğanağa mahallesinde) bulunan konağında Girit

⁶⁰ *New York Herald*, "Assassinating The Ministers", 4.

ve Karadağ'daki karışıklıkları değerlendirmek amacıyla toplanmıştır.⁶¹ Bu sırada Girit ve Karadağ taraflarında karışıklık çıkacağına dair gizli yazılar okunmakta ve gerekli yerlere gönderilmek üzere şifreli telgraf müsveddeleri hazırlanmaktaydı. Toplantı devam ederken Çerkez Hasan konağa girmiştir.⁶²

New York Herald gazetesinin 23 Şubat 1880 tarihli sayısında, "Bakanların Arasındaki Hasan" alt başlığı altında, Çerkez Hasan'ın Midhat Paşa'nın konağında yapılan Vekiller Meclisi toplantısını basması, Hüseyin Avni Paşa ile Raşid Paşa'yı öldürmesi ve diğer bakanlarla yaşanan arbede ayrıntılı biçimde aktarılır. Haberde ayrıca konağın krokisi de yer almaktadır. Krokide odaların konumu ile toplantıya katılanların isim ve oturuş düzeni gösterilmektedir. Gazetenin anlatısına göre Çerkez Hasan, dış kapıdaki iki nöbetçinin silah doğrultmasına karşın mermer merdivenleri hızla çıkar; pelerininin altından aiguillette'yi (yaver kordonu) çıkarıp Hüseyin Avni Paşa'yı sorar. Paşa'nın bakanlarla birlikte kabul odasında bulunduğu cevabını alınca oraya yönelir. Bu odanın kapısındaki görevliler ona kimsenin içeri girmemesi gerektiğini söylerler. Çerkez Hasan, "Sultan'ın emriyle geldiğini" söyleyerek birini kenara itip içeri girer. Hüseyin Avni Paşa bir pencerenin yakınında köşede oturmaktadır. Diğer bakanların ve sekreterlerin oturma şekilleri şu şekildedir: Bekleme odasına yakın divanda Cevdet, Halet, Şerif Hüseyin ve Yusuf Paşa; tam karşısındaki kanepede Kayserili ve Rıza Paşa; hareme açılan kapının yakınında Raşid ve Midhat Paşa; odanın sonunda, pencerelerin karşısında ise sekreterler Mahmud Bey, Said Efendi ve Memduh Bey bulunmaktadır. İçeri giren Çerkez Hasan, odanın bir köşesinde pencerelerden birinin yakınında oturan Hüseyin Avni Paşa'ya doğru yürür. Hüseyin Avni Paşa, "Burada ne arıyorsun?" diye bağırır. Çerkez Hasan "Seni öldürmek için köpek!" karşılığını verir ve tabancasını ateşleyerek Hüseyin Avni Paşa'yı göğsünden vurur. Paşa oturduğu yerden kalkar fakat yere yığılır. Denizcilik Bakanı (Bahriye Nâzırı) olan ihtiyar Kayserili (Ahmed) Paşa, ileri yaşına rağmen Çerkez Hasan'ı dirseklerinden yakalar ve tutabildiği kadar sıkı tutar. Arbede sırasında kazara ateş alan silah, korkudan dona kalmış, yerinden kalkmayan Raşid Paşa'yı öldürür. Midhat Paşa, hareme açılan kapıdan çıkar ve bu kapıyı arkasından iki kilitte dikkatlice kilitler. Diğer bakanlar küçük bekleme odasına sığınır. Yetmiş yaşında bir adam olan Kayserili Paşa ile Çerkez Hasan gibi genç, güçlü, kuvvetli bir adam arasında korkunç bir mücadele yaşanır. Gazetede habere göre Çerkez Hasan her zamanki gibi içkinin etkisi altındadır. Kınından çıkardığı Çerkez hançeriyle Kayserili Paşa'yı şakak, sağ kulak ve iki kolundan yaralar, ancak Paşa kurtulmayı başarır. Ancak, diğer bakanları, kendilerinin kaçtığı bekleme odasına açılan kapıyı açmaya ikna etmekte zorluk çeker. Çünkü Midhat Paşa hareme kaçtığı kapıyı kilitlemiştir, diğer bakanlar da bekleme odasına açılan kapıyı kilitlemişlerdir. Odaya giren ana kapı, Çerkez Hasan girmeden önce kapatılmıştır ve kendisi de bekleme odasına açılan kapıdan içeri girmiştir. Çerkez Hasan, bakanların gözden kaybolduğu kapıyla Midhat Paşa'nın kaçtığı kapıya iki kez ateş eder. Sonra perdeleri ateşe vermeye çalışır fakat perdeler kolay ateş almaz. Sonra mumları söndürür ve karanlıkta son mücadeleyi bekler.⁶³ Gazetede anlatıldığı gibi Çerkez Hasan'ın, olay yerine geldiği zaman Hüseyin Avni Paşa'ya onu öldürmek için geldiğini söylemesi ve önce onu öldürmesi asıl hedefinin Hüseyin Avni Paşa olduğunu açık biçimde göstermektedir.

14 Temmuz 1876 tarihli *Albany Morning Express* gazetesinde "Türk Suikastçı" başlığıyla Çerkez Hasan'ın suikastı nasıl düzenlediği detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Gazetede, Çerkez Hasan'ın, özgürlüğüne kavuştuktan sonra aynı akşam Boğaz'ı geçerek, Hüseyin Avni Paşa'nın Üsküdar yakınlarındaki Paşalimanı'ndaki konağına gittiği, orada kendisine Harbiye Nâzırının evde olmadığı, o sırada Midhat Paşa'nın İstanbul'daki Tavşantaşı semtindeki evinde bir meclise katılacağını söylendiği, bu yüzden Çerkez Hasan'ın oraya gittiği belirtildikten sonra bu meclis toplantısına katılanlar, oturma düzenleri ile odanın manzarası hakkında da bilgi verilmiştir. Gazetede, Çerkez Hasan'ın üzerinde kaç adet silah ve teçhizat bulunduğu dair şu ifadeler yer almaktadır: "*Hasan üniformasını giymişti ve askeri*

⁶¹ Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul'da Yarım Asırlık*, 51; İ. Hami Danişmend, "Çerkes Hasan Vakası II", 2.

⁶² Mehmed Memduh, *Tanzimattan Meşrutiyete 1 Mir'ât-i Şuûnât*. Sadeleştiren Hayati Develi (İstanbul: Nehir Yayınları, 1990) 111.

⁶³ *New York Herald*, "Assassinating The Ministers", 4.

pelerininin altında iki revolver (tabanca), altıpatlarlar -bazılarına göre dört tabanca-, ayrıca bir yatağan ve bir kama, yani Çerkez bıçağı gizliyordu." Gazetede haberde, Çerkez Hasan'ın olay yerinde ne tarzda hareketlerde bulunduğu, meclisi nasıl bastığı ve katliamı nasıl gerçekleştirdiği konusunda da ayrıntılı bilgiler aktarılmaktadır. Buna göre, Bakanlar üst katta toplanmış olup, alt katta kalabalık bir grup ve görevliler bulunmaktadır. Hüseyin Avni Paşa ile hemen görüşemeyeceğini öğrenen Çerkez Hasan, bu insanlarla oturup sohbet etmiş, kahve içmiş ve beklemiştir. Böylece şüpheli ortadan kaldırarak gece yarısına doğru bekleme odasından ayrılarak üst kattaki meclis odasına yönelmiş ve orada, kapıda görev başında olan Selim Ağa'yı bulmuştur. Selim Ağa yine Hüseyin Avni Paşa'yı göremeyeceğini söylemiştir. Ancak Çerkez Hasan acil bir iş için yalvarırken, Selim Ağa, aşağı inip Hüseyin Avni Paşa'nın yaverine danışmayı teklif etmiştir. Ancak o daha arkasını dönmeden Çerkez Hasan hemen kapıyı açıp meclis odasına girmiştir. Yan kapıdan girer girmez karşısında Hüseyin Avni ve Raşid Paşa'yı görmüş; ilkin Hüseyin Avni Paşa'ya doğru ilerleyerek elindeki tabancayla "Kıpırdama Savaş Bakanı (Harbiye Nâzırı)" diye bağırarak ateş etmiştir. Hüseyin Avni Paşa düşmüş, ağır yaralanmış, ama ölmemiş, cebindeki tabancayı çıkarmaya çalışmıştır. Bu sırada Deniz Bakanı (Bahriye Nâzırı) Kayserili Ahmed Paşa hemen suikastçıyı tutmuş, bir süre mücadele etmişler ama yaralanınca bırakıp kaçmak durumunda kalmıştır. Bu arada, henüz ölmemiş olan Hüseyin Avni Paşa giriş kapısına doğru büyük bir güçlkle sürünerek ilerlemektedir. Bunun üzerine Çerkez Hasan, koşarak Hüseyin Avni'ye yetişmiş ve bıçağıyla ona saldırmış, boğazını kesmiş ve ayaklarının dibinde hareketsiz kalana kadar onu asla bırakmamıştır. Sonra dönmüş ve bazıların görüşüne göre korkudan ölmüş olan, divanın üzerinde oturan ve odada hiç kıpırdamayan Raşid Paşa'yı görünce tabancasını ona doğrultarak, "Beni tutuklamak için mi burada duruyorsun?" diye haykırmış ve onu kafasından vurmuştur. Daha sonra Çerkez Hasan, kaçanların içeriden sabitleyip barikat kurdukları alt kapıya çıkmış ve "Sadrazam kapıyı açın; size zarar vermek gibi bir niyetim yok" diye bağırarak; Deniz Bakanı'nın kendisine teslim edilmesi çağrısında bulunmuştur. Yaşlı Sadrazam, büyük bir korkuyla, kapalı kapıdan "Oğlum, şimdi olmaz, aklını dinlemek için çok heyecanlısın" diye haykırmıştır. Çerkez Hasan öfkeyle kapıya iki el ateş etmiş ama sonuç alamamıştır. Bu sırada en yakın karakoldan polis ve asker olay yerine gelmiştir. Çerkez Hasan bu arada Midhat Paşa'nın uşağı Ahmed Ağa'yı, Hüseyin Avni'nin yaveri Şükrü Bey'i ve bir polis memurunu öldürüp bir askeri de yaralamış, kendisi de ağır yaralanmıştır. Olayın tümü yirmi dakika ile yarım saat arasında sürmüştür.⁶⁴

Çerkez Hasan Olayı hakkında bu gazetede ayrıntılı anlatım 10 Temmuz 1876 tarihli *The Sun* gazetesi ile 12 Temmuz 1876 tarihli *Brooklyn Daily Eagle* gazetelerinde "Türk Suikastçı" başlıkları altında ve 17 Temmuz 1876 tarihli *New York Evening Telegram* gazetesinde de "Türk Suikastları" başlığı altında aynı şekilde yer almaktadır. Bu gazetelerde farklı olarak Çerkez Hasan'ın, elinde tabanca ile Hüseyin Avni Paşa'ya "Davranma Serasker" diye bağırarak ateş ettiği belirtilir.⁶⁵

17 Haziran 1876 tarihli *The New York Times* gazetesinde "Türk Bakanların Öldürülmesi" başlığıyla yayımlanan haberde, 15 Haziran gecesi Midhat Paşa'nın ikametgâhında yapılan bir meclis toplantısı sırasında, kısa süre önce görevden alınmış bir subayın elinde tabancayla toplantı odasına girdiği, Osmanlı Harbiye Nâzırı Hüseyin Avni Paşa ile Hariciye Nâzırı Raşid Paşa'yı vurarak olay yerinde öldürdüğü, Bahriye Nâzırı Kayserili Paşa'yı ağır şekilde yaraladığı; ayrıca Sadrazam'ın bir yaverini ve Midhat Paşa'nın Ahmed Ağa adlı hizmetkârını da öldürdüğü aktarılmaktadır. Haberin devamında, saldırganın Çerkez Hasan olduğu belirtilmekte ve şu ayrıntılar verilmektedir: Buna göre Çerkez Hasan, Perşembe günü serbest bırakılmasının ardından Harbiye Nâzırı Hüseyin Avni Paşa'yı aramış, Paşa'nın Sadrazam (Başbakanlık) konutunda bir toplantıya katıldığını öğrenmiş ve oraya gitmiştir. Konutun girişindeki muhafızlar onu bir emir subayı zannederek içeri girmesine izin vermiştir. İfadeye göre Hasan, cebindeki revolver ile doğrudan Hüseyin Avni Paşa'ya ateş açmıştır. Odada bulunan diğer kişiler saldırganı etkisiz hâle getirmeye çalışırken, Hariciye Nâzırı Raşid Paşa'nın, Midhat Paşa'nın

⁶⁴ *Albany Morning Express*, "The Turkish Assassin".

⁶⁵ *The Sun*, "The Turkish Assassin"; *Brooklyn Daily Eagle*, "The Turkish Assassin", 3; *New York Evening Telegram*, "The Turkish Assassinations", (17 July 1876 [17 Temmuz 1876]) 4.

Ahmed Ağa isimli hizmetkârının ve bir askerin öldürüldüğü; Bahriye Nâzırı Kayserili Paşa ile bir başka askerin ise yaralandığı bildirilmektedir. Haberde, *Daily News* gazetesinin İstanbul'dan gönderdiği özel telgrafa da atıf yapılmakta ve olayın ayrıntıları bu telgraftan nakledilmektedir. Buna göre Çerkez Hasan toplantı odasına girdikten sonra kapıyı kilitlemiş ve Hüseyin Avni Paşa'ya ateş etmiştir. Bu sırada odadaki lamba kırılmış, içeride yalnızca bir mumun ışığı kalmıştır. Telgrafta, suikastçının, ardından Avni Paşa'nın üzerine atlayarak karnına bir pala sapladığı, daha sonra Bahriye Nâzırı'na ve son olarak Raşid Paşa'ya ateş ettiği; Midhat Paşa'yı öldürmeye teşebbüs ettiği sırada polis tarafından yakalanarak etkisiz hâle getirildiği belirtilmektedir. Gözaltına alındıktan sonra Çerkez Hasan'ın, Midhat Paşa'yı öldüremediği için üzüntü duyduğunu söylediği aktarılmaktadır. Haberin sonunda Bahriye Nâzırı'nın muhtemelen hayatta kalacağı, öldürülen iki nâzırın ise aynı gün defnedildiği ifade edilmektedir.⁶⁶

17 Haziran 1876 tarihli *New York Evening Express* gazetesi de olayı benzer bir çerçevede aktarmakta, saldırının fiilî icrasını ve olay anındaki atmosferi ayrıntılı biçimde tasvir etmektedir. Bu gazetede aktarıldığı üzere Çerkez Hasan, serbest bırakıldıktan sonra Hüseyin Avni Paşa'nın Sadrazam konağında bulunduğunu öğrenmiş, oraya gitmiş ve girişteki muhafızlar tarafından bir emir subayı sanıldığı için içeri alınmıştır. Habere göre Hasan toplantı odasına girdikten sonra kapıyı kilitlemiş ve doğrudan Hüseyin Avni Paşa'ya ateş etmiştir. Ardından odadaki lamba kırılmış, içeride yalnızca bir mumun ışığı kalmıştır. *New York Evening Express*'te yer alan anlatımda Hasan'ın bu karanlıkta Hüseyin Avni Paşa'nın üzerine atlayarak karnına bir pala sapladığı, daha sonra Bahriye Nâzırı'na ve son olarak da Raşid Paşa'ya ateş ettiği belirtilmektedir. Bu kaynağa göre saldırı anında yalnızca nâzırlar değil, Midhat Paşa'nın konutunda bulunan diğer görevliler de hedef alınmış; Çerkez Hasan, Midhat Paşa'yı da öldürmeye teşebbüs ettiği sırada polis tarafından etkisiz hâle getirilmiştir.⁶⁷

15 Temmuz 1876 tarihli *The New York Times* gazetesinde yer alan anlatıma göre, Çerkez Hasan Midhat Paşa'nın konağına gitmeden önce saat 22.00 civarında iyi bir akşam yemeği yemiş ve bir şişe brendi (alkollü içki) içerek kendisini güçlendirmiştir. Haberde, Hasan'ın daha sonra konağın kapısına geldiği ve görevli subaya derhal Savaş Bakanı (Harbiye Nâzırı / Serasker) ile görüşmek istediğini, kendisine önemli bir haber ileteceğini söylediği aktarılmaktadır. Gazete, Hasan'ın gelişinin şüphe çekmediğini, zira emir subayı üniforması giydiğini ve konaktaki ağa tarafından tanındığını belirtmektedir. Aynı habere göre Hasan toplantı odasına girer girmez odanın ortasındaki masada duran büyük bir şamdanı devirmiş, ardından bıçağını ve tabancasını çekerek "Serasker Paşa, davrani!" diye bağırmıştır. Bu ifade gazete tarafından "Savaş Bakanı, kendini koru / dikkat et" biçiminde yorumlanmaktadır. Hasan, aynı anda ilk atışını yapmış ve Hüseyin Avni Paşa'yı göğsünden vurmuştur. Buna rağmen Hüseyin Avni Paşa saldırgana doğru atılmış ve onunla boğuşmuştur. Haberde, Hasan'ın, elindeki Çerkez bıçağıyla Paşa'nın yüzüne ve boğazına art arda darbeler indirdiği, nihayetinde Paşa'nın ağır biçimde yaralanarak "başı gövdesinden yarı kopmuş halde" yere yığıldığı aktarılmaktadır. Gazete, saldırının devamında Hasan'ın Hariciye Nâzırı Raşid Paşa ile Bahriye Nâzırı'nı (Kaptan Paşa / Büyük Amiral olarak anılmaktadır) da etkisiz hâle getirdikten sonra ölen Serasker'in kalbini çıkarmaya devam ettiğini bildirmektedir. Bu sırada Midhat Paşa'nın emir eri Ahmed Ağa saldırgana arkadan atlayarak onu durdurmaya çalışmış, ancak Hasan dönerek yakın mesafeden kulağına ateş etmiş ve Ahmed Ağa'yı da etkisiz hâle getirmiştir.⁶⁸ Haberde, saldırının bu aşamasında Hasan'ın Hüseyin Avni Paşa'nın bedenine yönelik şiddeti sürdürdüğü ileri sürülmekte, ancak bu ayrıntı olayın gazetede sansasyonel bir dille sunulduğunu da göstermektedir.

23 Şubat 1880 tarihli *New York Herald* gazetesinde, "Hasan Yakalandı" alt başlığı altında, Çerkez Hasan'ın yakalanışı ve Seraskerlik'teki hapisine götürülüşü anlatılmaktadır. Gazetede aktarıldığına göre, saldırının ardından on dakika bile geçmeden askerler olay yerine ulaşmıştır. Yaklaşık kırk kişiden oluşan bir devriye ekibi konağı bahçeden ve avludan çevrelemiş; bunlardan on beş kadarı

⁶⁶ *The New York Times*, "Murder Of Turkish Ministers", 10.

⁶⁷ *New York Evening Express*, "The Turkish Situation", (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 2.

⁶⁸ *The New York Times*, "Real Life in The Orient, Scenes in Constantinoble", 1.

merdivenlerden yukarı çıkarak Hasan'ın beklediği odanın ana kapısını açmıştır. Kapı açılır açılmaz Hasan karanlıktan sıyrılıp merdiven boşluğuna doğru ilerlemeyi başarmış; çıkan çatışma sırasında iki askeri ve Midhat Paşa'nın hizmetkârlarından birini öldürmüştür. Ancak sayıca üstün askerler tarafından kısa sürede etkisiz hâle getirilmiş; süngü darbeleriyle yaralanmış, tüfek dipçikleriyle yere yıkılmıştır. Gazete, Hasan'ın öldürülmemesi yönünde önceden emir bulunduğunu özellikle vurgulamaktadır. Bunun üzerine Hasan'ın ağzının bağlandığı, gözaltına alınarak Seraskerlik'teki hapishaneye götürüldüğü belirtilmektedir. Aynı haberde, saldırının gerçekleştiği odaya girildiğinde Hüseyin Avni Paşa'nın cesedinin sırtüstü yatar hâlde bulunduğu; karın bölgesinin (mide ve bağırsaklarının) ağır şekilde parçalandığı, yüzü ve başının da çok sayıda darbe izleri taşıdığı ileri sürülmektedir.⁶⁹ Gazete bu tabloyu, Hasan'ın asıl hedefinin Hüseyin Avni Paşa olduğunu gösterecek ölçüde "özel bir kin" ile açıklamaktadır. Metinde, Hasan'ın askerler gelmeden önce iki kişiyi öldürdüğü, askerlerin müdahalesi sırasında ise üç kişiyi daha öldürdüğü iddia edilmektedir.

Aynı gazetede yer alan "Katil Asıldı" başlıklı bölümde ise, Çerkez Hasan'ın idamı anlatılmaktadır. Habere göre cezanın infazı gecikmemiş; olaydan iki gün sonra Hasan, Beyazıt Meydanı'nda, sahafların bulunduğu yere yakın bir noktadaki bir ağacın yaprakları koparılmış bir dalına asılmıştır. İnfaz sırasında üzerinde yalnızca sıradan erlerin giydiği türden bir gömlek ve keten pantolon bulunduğu, başında fes olduğu ve ayaklarının çıplak olduğu, ayrıca işkenceye maruz bırakıldığı için bitkin durumda olduğu aktarılmaktadır. Gazete, Hasan'ın asılmadan hemen önce herhangi bir pişmanlık göstermediğini ve eğer varsa suç ortaklarını ortaya çıkarmak amacıyla sorgulandığını ileri sürmektedir.

Gazetede, Hasan ile yanında bulunan bir çavuş arasında geçen konuşmanın da ayrıntılı biçimde verildiği görülmektedir. Buna göre Hasan, çavuştan "Bana zeytin ver" diye talepte bulunmuş, gazete bu talebi Müslümanların ağızlarında bir zeytinle ölürlerse daha iyi bir karşılanmaya mazhar olacaklarına inandıkları şeklinde açıklamıştır. Çavuşun "Zeytinler oradakiler için değil" şeklinde karşılık verdiği; Hasan'ın bunun üzerine "Saat kaç?" diye sorduğu aktarılmaktadır. Çavuşun "Saat kaç olursa olsun senin için fark etmez, çünkü ölmek üzeresin" dediği; Hasan'ın ise buna şu cevabı verdiği kaydedilmektedir: "Elbette saat kaç olduğu senin için fark etmez; fakat Hasan Bey'in hangi saatte öldüğünü bilmek dünya için büyük fark yaratır." Haberde, infazın hemen ardından bir tabure getirildiği, Hasan'ın taburenin üzerine çıkarıldığı ve idamın bu şekilde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.⁷⁰

17 Haziran 1876 tarihli *New York Tribune* gazetesinin ikinci sayfasında "Bir Türk Trajedisi" başlığıyla verilen haberde, 15 Haziran 1876 akşamı Osmanlı bakanlarının (nâzırlarının) Meclis Başkanı Midhat Paşa'nın ikametgâhında toplandıkları bildirilmektedir. Habere göre, konutu korumakla görevli muhafızlar, Çerkez Hasan'ı bir yaver (emir subayı) zannederek içeri girmesine izin vermiştir. Aynı anlatımda, Çerkez Hasan'ın saat 21.00 sularında silahlı olarak Divan Odası'na girdiği, cebindeki tabancayı çıkararak önce Osmanlı Harbiye Nâzırı Hüseyin Avni Paşa'ya ateş ettiği ve onu öldürdüğü belirtilmektedir. Gazete, odada bulunanların suikastçıyı etkisiz hâle getirmek üzere ileri atılması üzerine Hasan'ın bu kez Hariciye Nâzırı Raşid Paşa'yı vurduğunu; ayrıca Sadrazam'ın bir yardımcısını, Midhat Paşa'nın Ahmed Ağa adlı hizmetkârını ve bir askeri öldürdüğünü; Bahriye (Deniz) Nâzırı Kayserili Paşa'yı ve bir diğer askeri ise ağır şekilde yaraladığını aktarmaktadır. Haberin sonunda saldırının yakalanarak tutuklandığı ifade edilmektedir.⁷¹

Aynı gazetenin altıncı sayfasında yayımlanan değerlendirme yazısında ise, bu trajik olayın, Hükümetin iki zeki ve deneyimli üyesinin kaybı dışında doğrudan bir siyasi anlam taşımadığı ileri sürülmektedir. Bu değerlendirmede Hüseyin Avni Paşa'nın, "Genç Türkiye" olarak adlandırılan ve güçlü, bağımsız, yurtsever bir siyaset talep eden hareketin tanınmış lideri olduğu; ülkenin geleceğinde

⁶⁹ New York Herald, "Assassinating The Ministers", 4.

⁷⁰ New York Herald, "Assassinating The Ministers", 4.

⁷¹ New York Tribune, "A Turkish Tragedy", 2.

önemli bir rol üstlenmeye aday görüldüğü vurgulanmaktadır. Raşid Paşa'nın da aynı süreçte yokluğunun derinden hissedilecek bir isim olduğu belirtilmektedir.⁷²

14 Haziran 1881 tarihli *New York Tribune* gazetesinin birinci sayfasında "The Ottoman Tragedy" başlığıyla önce Sultan Abdülaziz'in ölümü anlatılmakta, ardından Çerkez Hasan hadisesine ilişkin bilgiler verilmektedir. Gazetede aktarıldığına göre, Sultan Abdülaziz'in ölümünden yaklaşık bir hafta sonra Osmanlı ordusunda görev yapan Çerkez asıllı bir Binbaşı, Bakanlar Kurulu'nun toplandığı odaya girerek Osmanlı Harbiye Nâzırı (Savaş Bakanı) Hüseyin Avni Paşa'yı, Hariciye Nâzırı (Dışişleri Bakanı) Raşid Paşa'yı ve Bahriye Nâzırı (Denizcilik Bakanı) Ahmed Paşa'yı vurmuştur. Haberde, ilk iki ismin olay yerinde öldüğü, Bahriye Nâzırı'nın ise yaralı olarak hayatta kaldığı belirtilmektedir. Bu esnada diğer nâzırların iç odaya sığınarak kapıyı barikat altına aldıkları ve muhafızların suikastçıyı etkisiz hâle getirinceye kadar içeride bekledikleri ifade edilmektedir. Gazete, Çerkez Hasan'ın ertesi sabah idam edildiğini bildirmektedir. Haberde ayrıca, hükümetin bu "vahşi saldırı"nın ardındaki nedeni açığa çıkarma sözü verdiği; ancak kamuoyuna açıklanabilecek herhangi bir sonuç paylaşmadığı aktarılmaktadır. *New York Tribune*, bakanların öldürülmesinin birkaç gün boyunca büyük bir muamma konusu olarak kaldığını, fakat kısa süre sonra patlak veren Sırp Savaşı'nın halkın dikkatini siyasi bilmecelelerin çözümünden daha acil görülen meselelere yönlendirdiğini ileri sürmektedir.⁷³

Aynı gazetenin ikinci sayfasında "Kanın İntikamı" başlığı altında, Hüseyin Avni Paşa'nın öldürülmesinin bütün hesapları altüst ettiği ve hayatta kalan devlet adamlarını derin bir dehşete sürüklediği vurgulanmaktadır. Bu bölümde, Çerkez Hasan'ın olay yerinde öldürüldüğü, yalnızca cansız bedeninin çıkarılıp ertesi sabah asıldığı iddia edilmektedir. Gazete, soruşturmanın sonuçlarının bilinçli biçimde bastırıldığını; Sırp Savaşı'nın ise kamuoyunun ilgisini bu trajediden uzaklaştırmanın bir aracı olarak memnuniyetle karşılandığını ileri sürmektedir. Aynı anlatıda, ortaya çıkabilecek sonuçlardan duyulan korkunun, V. Murad'ın tahttan indirilmesine (hal'ine) yol açtığı da öne sürülmektedir.⁷⁴

14 Temmuz 1876 tarihli *Albany Morning Express* gazetesinde "Türk Suikastçı" başlığı altında, suikastın faili olarak tanımlanan Çerkez Hasan'ın yakalandıktan sonra Seraskerlik makamına (veya Harbiye Nezaretine) götürüldüğü belirtilmektedir. Haberde aktarıldığına göre Hasan ertesi sabah, yani Cuma günü, sorgulanmış, yargılanmış ve idama mahkûm edilmiştir. Aynı anlatıma göre, cezanın infazı Cumartesi günü şafak vaktinde, sabah saat dörtte, Seraskerlik binasının önündeki açık alanda bir ağaca asılmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Gazete ayrıca, Çerkez Hasan'ın, cerrahların yaralarını sarmasına izin vermediğini ve infaz yerine götürülmeden önce aşırı kan kaybı nedeniyle son derece bitkin düştüğünü ileri sürmektedir.⁷⁵

17 Temmuz 1876 tarihli *New York Evening Telegram* gazetesinde "Türk Suikastları" başlığıyla yayımlanan haberde ise bu anlatı tekrar edilmekte, buna ek olarak Çerkez Hasan'ın cesedinin infazın ardından gün boyunca asılı bırakıldığı ifade edilmektedir. Aynı haberde Hasan'ın öldürdüğü kişilere ilişkin biyografik ayrıntılara da yer verilmiş; buna göre Hüseyin Avni Paşa'nın yaklaşık altmış yaşında, Raşid Paşa'nın ise yaklaşık kırk sekiz yaşında⁷⁶ olduğu belirtilmiştir.⁷⁷

15 Temmuz 1876 tarihli *The New York Times* gazetesinde aktarıldığına göre, Çerkez Hasan'ın idamının ardından Sultan Bayezid Meydanı'nda çok kalabalık bir topluluk toplanmıştır. Haberde, askerlerden oluşan bir kordonun meydana geniş bir çember oluşturduğu; çemberin merkezinde ise

⁷² *New York Tribune*, "A Turkish Tragedy", 6.

⁷³ *New York Tribune*, "The Ottoman Tragedy", 1.

⁷⁴ *New York Tribune*, "The Ottoman Tragedy", 2.

⁷⁵ *Albany Morning Express*, "The Turkish Assassin".

⁷⁶ Raşid Paşa'nın doğum tarihi 1824 yılı olup, öldüğünde 52 yaşındaydı. Mahmut Akpınar, "Osmanlı Hariciye Nazırları (1836-1922)," *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, no. 35 (Güz 2015): 177.

⁷⁷ *New York Evening Telegram*, "The Turkish Assassinations", 4.

sırtında süngü yarası bulunan, beyaz gömlek giymiş bir adamın cesedinin bir ağaca asılı durduğu belirtilmektedir. Gazete ayrıca, Sultan Murad'ın (V. Murad) bu trajedinin ilk haberini aldığı anda derinden sarsıldığını ve Cuma namazına kesinlikle gitmediğini bildirmektedir. Aynı haberde, Hüseyin Avni Paşa'nın reform karşıtı kabinenin etkili üyelerinden biri olarak görüldüğü ve ölümünün o tarihe kadar süregelen siyasî güçlüklerin önemli bir kısmını ortadan kaldıracaklığı değerlendirilmesine yer verilmektedir.⁷⁸

12 Temmuz 1876 tarihli *Brooklyn Daily Eagle* gazetesinde "Türk Suikastçı" başlığı altında, öncelikle Çerkez Hasan'ın başlangıçtaki amacının yalnızca Hüseyin Avni Paşa'yı öldürmek olduğu ileri sürülmektedir. Haberde, daha sonra gerçekleşen öldürme eylemlerinin ise "bir kez kanın tadına bakan vahşi bir hayvanı kör eden çılgın öfkenin sonucu" olarak nitelendirildiği görülmektedir. Yazıda devamla, Çerkez Hasan'ın yalnızca Hüseyin Avni Paşa'ya değil, Bahriye Nâzırı'na karşı da derin bir kin beslediği; çünkü bu kişinin Hasan'ın eylemlerini engellemeye cüret ettiği ifade edilmektedir. Diğer kişilerin ise kendilerini savunmaya çalıştıkları sırada öldürüldükleri ya da yaralandıkları belirtilmektedir. Gazeteye göre, yargılama sırasında Çerkez Hasan, tek amacının Hüseyin Avni Paşa'dan sadece kendi uğradığı haksızlıkların değil, aynı zamanda birçok subay arkadaşının uğradığı haksızlıkların da intikamını almak olduğunu itiraf etmiştir.⁷⁹

Görüldüğü üzere, Vekiller Meclisi'ne tek başına girip saldırıyı gerçekleştirecek ölçüde göze alan Çerkez Hasan'ın eylemi, dönemin siyasi atmosferinde devlet yönetimine ve hanedana yönelik ihanet olarak çerçevelenen girişimlerin cezasız kalmayacağı yönünde sembolik bir anlam taşımaktadır. Bu olay yalnızca bireysel bir intikam eylemi olarak değil, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve akabinde gelen şüpheli ölümü sonrasında daha da keskinleşen siyasi gerilimin bir dışavurumu olarak okunmalıdır. Çerkez Hasan, bu tavrıyla, kişisel çıkar hesapları uğruna darbeyi ve zor kullanarak iktidar değişimini meşru bir araç hâline getiren anlayışa karşı bir tepki sergilemiş; böylece dönemin siyasi meşruiyet ve ahlâk anlayışına ilişkin çarpıcı bir örnek teşkil etmiştir.⁸⁰ 15 Haziran 1876 gecesini yaşananlar, New York basını aracılığıyla Amerikan kamuoyuna aktarılırken yalnızca dramatik bir suikast olarak sunulmamış; aynı zamanda siyasi ve ahlaki ders içeren bir anlatıya dönüştürülmüştür. Bu çerçevede Çerkez Hasan, bireysel bir fail olmanın ötesinde, "adalet" iddiasıyla hareket eden bir figür olarak kurgulanmıştır.

Sonuç

Çerkez Hasan Olayı, Osmanlı siyasi tarihinin en dikkat çekici kırılma noktalarından biri olarak değerlendirilmelidir. Olay, yalnızca bireysel bir intikam eylemi değil, aynı zamanda Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve şüpheli ölümünün yarattığı siyasi travmanın bir yansımasıdır. 1876 yılı, hem devlet yönetiminde hem de toplumun psikolojik atmosferinde derin sarsıntılar yaratmış; Hüseyin Avni Paşa'nın öldürülmesi bu krizin sembolü hâline gelmiştir. Çerkez Hasan'ın eylemi, bir yandan dönemin iktidar mücadelelerine karşı kişisel bir tepki, diğer yandan Osmanlı modernleşmesinin sancılı sürecinde şekillenen bir adalet arayışı olarak okunabilir. Olayın en önemli sonuçlarından biri, dönemin en etkili siyaset ve askerî bürokrasi aktörlerinden biri olan Hüseyin Avni Paşa'nın ölümü olmuş; bu gelişme kısa vadede güç dengelerinde kaymalara yol açarak Osmanlı siyasetinde büyük bir boşluk yaratmıştır.

Olayın uluslararası yankıları da dikkat çekicidir. New York basını, olayı yalnızca bir suikast olarak değil, Osmanlı'daki siyasi istikrarsızlığın bir göstergesi olarak yorumlamıştır. *New York Herald*, *New York Tribune* ve *Albany Morning Express* gibi gazetelerde yer alan haberlerde, Çerkez Hasan çoğunlukla şiddet eğilimli, disipline aykırı ve saray çevresiyle ilişkili bir subay olarak tasvir edilmiştir. *New York*

⁷⁸ *The New York Times*, "Real Life in The Orient, Scenes in Constantinople", 1.

⁷⁹ *Brooklyn Daily Eagle*, "The Turkish Assassin", 3.

⁸⁰ Ziya Nur Aksun, *Darbe Kurbanı Abdülaziz Han*. Yayına Hazırlayan Erol Kılınç (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2009) 379; Can Alpgüvenç, *Sultan Abdülaziz Han ve Darbeci Paşalar*. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011) 200-201.

Herald'ın 23 Şubat 1880 tarihli yazısı, "Siyasette Kıskaçlık" alt başlığı altında Çerkez Hasan'ın eylemini, Sultan Abdülaziz'in ve Neş'erek Kadın Efendi'nin ölümünün intikamı ile ilişkilendirir. 14 Temmuz 1876 tarihli *Albany Morning Express* ve 12 Temmuz 1876 tarihli *Brooklyn Daily Eagle* gazetelerinde, tek neden olarak "Bağdat'a sürgün" motifi öne çıkarılır; ayrıca Hüseyin Avni Paşa'ya duyulan nefret, "saray darbesinin baş aktörü" anlatısıyla gerekçelendirilir. 17 Haziran 1876 tarihli *New York Evening Express* ise olayın "siyasi mi, yoksa bir delinin kişisel intikamı mı" olduğu konusunda tereddüt bildirir; Viyana menşeli söylentiler üzerinden Yusuf İzzeddin lehine bir askerî hareket ihtimalini dolaşıma sokar. *The New York Times*'ın 17 Haziran ve 15 Temmuz 1876 tarihli haberleri, Çerkez Hasan'ın Bağdat'a tayini, İstanbul'da kalma ısrarı, tutuklanması ve ertesi gün gitme sözüyle serbest bırakılması zincirini tekrarlar. *New York Herald*'ın 17 Haziran 1876 tarihli sayısındaki "Türkiye'deki Suikastlar" yazısı ise Çerkez Hasan'ın "Bağdat gibi salgınlı bir yerde görevlendirilmesini" haksızlık olarak gördüğü izlenimini aktarır; aynı metinde dış güçlere dair spekülâtif sorular da yöneltilir. 17 Haziran 1876 tarihli *New York Tribune* gazetesi "itaatsizlik-hapsedilme-intikam" çizgisini vurgularken; 14 Haziran 1881 tarihli yazı "Kanın İntikamı" başlığıyla hanedan içi yönlendirme ihtimaline dair rivayetleri yeniden üretir.

Bu anlatımlar, Osmanlı Devleti'ni, iç huzurunu kaybetmiş, yönetici sınıfı entrikalarla örülmüş bir monarşi olarak sunmuştur. Ancak bu tür haberlerde yer alan nitelemelerin, Batı basınında yaygın olan oryantalist bakış açısının bir ürünü olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla söz konusu haberler tarihsel gerçekliği doğrudan yansıtmak yerine, dönemin Batılı kamuoyunda Osmanlı siyasetinin nasıl algılandığını göstermesi bakımından değerlidir.

Osmanlı basınındaki yansımalar ise farklı bir yön taşımaktadır. *Takvim-i Vekayi* ve *Sabah* gazeteleri, olayı büyük ölçüde "bireysel taşkınlık" çerçevesinde sunarak Sultan Abdülaziz'in hal'i ve ölümü etrafında yeniden bir siyasi tartışma doğmasını engellemeye çalışmıştır. Buna karşılık *İstikbal* gazetesi, "Dünkü Facia" ve "Cinayet" başlıklı yazılarında Çerkez Hasan'ı "hain" olarak damgalamış; onu saldırgan, kumar düşkün ve kavgacı bir tip olarak resmetmiştir. Böylece Osmanlı basını, merkezi otoritenin meşruiyetini koruma refleksiyle hareket etmiş, devletin iç dinamiklerine dair bir sorgulamadan kaçınmıştır.

Yerli ve yabancı basın arasındaki bu farklılık, olayın uluslararası algısı açısından belirleyicidir. Osmanlı basını olayı "kişisel intikam" temasıyla sınırlandırırken, Batı basını (özellikle Amerikan gazeteleri) Çerkez Hasan'ı bir "isyancı" ya da "politik suikastçı" olarak sunmuştur. Bu karşıtlık, dönemin medya dilinde Doğu ve Batı arasındaki algı farkını göstermesi açısından önem taşır. Batı basınının olaylara yaklaşımı, hem Osmanlı'nın istikrarsız bir monarşi olduğu yönündeki önyargıları beslemiş hem de Doğu toplumlarına yönelik ahlaki ve kültürel yargıların yeniden üretimine zemin hazırlamıştır. New York basını olayı dış politika ve medeniyet tartışmalarıyla ilişkilendirerek genellemeye yatkın bir çerçeve kurarken, Osmanlı basını daha çok düzenin korunmasına ve toplumsal sükûnetin sağlanmasına odaklanan daha dar ve istikrar odaklı bir dil tercih etmiştir. Dolayısıyla ele alınan metinler, tarihsel gerçekliğin birebir aynası değil; kendi hedef kitlesine, siyasal bağlamına ve haber üretim alışkanlıklarına göre şekillenmiş anlatılardır.

Sonuç olarak, Çerkez Hasan Olayı'nın New York basınındaki yansımaları, yalnızca bir tarihi olayın aktarımı değil, aynı zamanda dönemin uluslararası kamuoyunda Osmanlı imajının şekillenişini yansıtan bir örnektir. Olay, bireysel bir suikastın ötesinde, Osmanlı modernleşmesinin kırılgan yapısına, basının yönlendirici gücüne ve Batı kamuoyunun Doğu'ya yönelik algısal sınırlarına ışık tutmaktadır. Bu trajik olay, bir yandan Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısının kırılganlığını, diğer yandan bireysel cesaretin tarih sahnesindeki etkilerini gözler önüne seren güçlü bir örnektir. Çerkez Hasan'ın suikastı, Osmanlı tarihindeki en dramatik olaylardan biri olarak kayıtlara geçmiş ve dönemin diplomatik, askeri ve politik dengelerinde kalıcı izler bırakmıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. İ. DÜİT. (İrade, Dosya Usulü), Nr: 190/41.

BOA. Y. EE. (Yıldız, Esas Evrâkı), Nr: 17/75, 20/22, 20/24.

BOA. Y. PRK. SGE. (Yıldız, Mâbeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Maruzatı), Nr: 1/2.

2. Gazeteler

Albany Morning Express, "The Turkish Assassin" (14 July 1876 [14 Temmuz 1876]).

Basiret, "Dâhiliyye" Nr: 1841 (25 Cemaziyelevvel 1293 [18 Haziran 1876]) 1.

Basiret, "Dâhiliyye" Nr: 1842 (26 Cemaziyelevvel 1293 [19 Haziran 1876]) 1.

Brooklyn Daily Eagle, "The Turkish Assassin" (12 July 1876 [12 Temmuz 1876]) 3.

Ceride-i Havadis, "İbret" Nr: 3112 (27 Cemaziyelevvel 1293 [20 Haziran 1876]) 1-2.

İstikbal, "Cinayet" Nr: 121 (27 Cemaziyelevvel 1293 [20 Haziran 1876]) 1.

İstikbal, "Dünkü Facia" Nr: 119 (25 Cemaziyelevvel 1293 [18 Haziran 1876]) 1.

İstikbal, "Merhum Hüseyin Avni Paşa'nın Tercüme-i Halî" Nr: 123 (29 Cemaziyelevvel 1293 [22 Haziran 1876]) 3-4.

Sabah, "Vaka-i Müellime" Nr: 98 (25 Cemaziyelevvel 1293 [18 Haziran 1876]) 1-2.

Sabah, "Şuunât" Nr: 99 (27 Cemaziyelevvel 1293 [20 Haziran 1876]) 2.

New York Evening Express, "A New Alarm In Turkey" (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 2.

New York Evening Express, "The Turkish Situation" (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 2.

New York Evening Telegram, "The Turkish Assassinations" (17 July 1876 [17 Temmuz 1876]) 4.

New York Herald, "Assassinating The Ministers" (23 February 1880 [23 Şubat 1880]) 4.

New York Herald, "The assassinations in Turkey" (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 6.

New York Herald, "Turkey" (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 7.

New York Tribune, "A Turkish Tragedy" (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 2, 6.

New York Tribune, "The Ottoman Tragedy" (14 June 1881 [14 Haziran 1881]) 1-2.

Takvim-i Vekayi, "Kısm-ı Resmi" Nr: 1813 (20 Rebiülahir 1293 [15 Mayıs 1876]) 1.

Takvim-i Vekayi, "Kısm-ı Gayr-i Resmi Mevâdd-ı Dâhiliyye" Nr: 1821 (27 Cemaziyelevvel 1293 [20 Haziran 1876]) 2.

The New York Times, "Murder Of Turkish Ministers" (17 June 1876 [17 Haziran 1876]) 10.

The New York Times, "Real Life in The Orient, Scenes in Constantinoble" (15 July 1876 [15 Temmuz 1876]) 1.

The Sun, "The Turkish Assassin" (10 July 1876 [10 Temmuz 1876]).

3. Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

Ahmed Saib. *Vak'a-i Sultan Abdülaziz*. Mısır: y.y., 1320.

Akpınar, Mahmut. "Osmanlı Hariciye Nazırları (1836-1922)." *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, no. 35 (Güz 2015): 173-205.

Aksun, Ziya Nur. *Darbe Kurbanı Abdülaziz Han*. Yayına Hazırlayan Erol Kılınç, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2009.

Akşin, Sina. *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.

Alpgüvenç, Can. *Sultan Abdülaziz Han ve Darbeci Paşalar*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011.

Basiretçi Ali Efendi. *İstanbul'da Yarım Asırlık Vekayi-i Mühimme*. Hazırlayan Nuri Sağlam, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.

Cevdet Paşa. *Tezâkir 40-Tetimme*. Yayına Hazırlayan Cavid Baysun, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Cin, Halil. "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri.", 150. Yılında Tanzimat, Yayına Hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, 11-32. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

Danışman, Zuhuri. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. C. XII, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1966.

Danışmend, İ. Hami, "Çerkes Hasan Vakası I". *Milliyet* (24 Ağustos 1952) 2.

Danışmend, İ. Hami. "Çerkes Hasan Vakası II". *Milliyet* (25 Ağustos 1952) 2.

Danışmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. C. IV, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.

Demir, Alperen. "Çerkes Hasan Vakası." Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2018.

Demir, Alperen. *Çerkes Hasan Vakası Davranma Serasker!*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2018.

Gürlek, Dursun. "Dut Ağacına Asılan Osmanlı Subayı." *Türk Edebiyatı*, no. 331 (Mayıs 2001): 67-68.

Ebuzziya Tevfik. *Yeni Osmanlılar Tarihi*. Hazırlayan Z. Ebuzziya, C. III, İstanbul: Kervan Yayınları, 1973.

Kabacalı, Alpay. "Bakanlar Kurulu'nu Basan Saray Yaveri Çerkez Hasan Olayı." *Popüler Tarih*, no. 22 (Haziran 2002): 28-32.

Karpat, Kemal H. *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*. Çeviren ve Yayına Hazırlayan Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Koçu, Reşad Ekrem. *Osmanlı Padişahları*. İstanbul: Doğan Kitap, 2003.

Kumçayı, Hasan. "Çerkes Hasan Vakası I". *Vakit-Yeni Gazete* (1 Nisan 1948) 3.

Mehmed Memduh. *Tanzimattan Meşrutiyete 1 Mir'ât-i Şuûnât*. Sadeleştiren Hayati Develi, İstanbul: Nehir Yayınları, 1990.

Nazım Paşa. *Nazım Paşa'nın Anıları*. İstanbul: Arba Yayınları, 1992.

Osman Nuri. *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*. İstanbul: y.y., 1327.

Öztuna, Yılmaz. *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*. C. VII, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1978.

Pakalın, Mehmed Zeki. *Hüseyin Avni Paşa*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1941.

Satı, İbrahim. "Sultan V. Murad'ın Hayatı ve Kısa Saltanatı (1840-1904)" Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2020.

Sertoğlu, Midhat. "Çerkez Hasan Kabine Toplantısını Basıyor." *Yıllarboyu Tarih* 2, no. 3 (Mart 1980): 12-16.

Şehsuvaroğlu, Halûk Y. *Sultan Aziz*. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1949.

Uysal, Mustafa Ali. *Hüseyin Avni Paşa (1820-1876)*. Ankara: TTK Yayınları, 2015.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Çerkes Hasan Vakası*. 33 Sayılı Belleten'den Ayrı Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1945.

Yazıcı, Serkan – Demir, Alperen. "Kamuoyu Algı Yönetimine Erken Bir Örnek Olarak Yerli ve Yabancı Basın Kaynaklarında Çerkes Hasan Vakası." *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 3, no. 6 (2017): 93-118.

Yeğin, Abdullah. *Yeni Lûgat*. İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları, 1997.

Ziya Şakir. "Sarayın Şımarttığı Bir Baş Belası Çerkes Hasan." *Resimli Tarih Mecmuası*, no. 2 (Şubat 1950): 62-64, 80.

4. İnternet Kaynakları

"Altıpatlar", <https://tr.wikipedia.org/wiki/Alt%C4%B1patlar>, [Erişim tarihi: 19.02.2025]

"Askeri Üniformadaki Altın İp Nedir?", <http://m.tr.yzjmilitary.com/news/what-is-the-gold-rope-on-military-uniform-80998596.html>, [Erişim tarihi: 24.07.2024]

"The Sun (New York)", [https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Sun_\(New_York\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Sun_(New_York)), [Erişim tarihi: 26.08.2025]

Summary

The Circassian Hasan Incident is an important case for understanding late Ottoman political life. On 15 June 1876, Circassian Hasan entered the meeting of the Council of Ministers convened at Grand Vizier Midhat Pasha's residence and opened fire on several senior statesmen, foremost among them Serasker Hüseyin Avni Pasha. This attack reflected the tension that followed Sultan Abdulaziz's deposition and his subsequent suspicious death. Although the act appears to rest on a personal desire for revenge, it is closely tied to the power struggles, debates over legitimacy, and the fragility of state governance at the time. For this reason, the incident was not merely a single criminal act but a striking scene that reveals the political atmosphere on the eve of the First Constitutional Era.

The aim of this article is to examine how the New York-based newspapers reported the incident, which concepts and images they used, and where these narratives converged with or diverged from the Ottoman press coverage. The study analyzes reports in the *New York Herald*, *The New York Times*, *New York Tribune*, *The Sun*, *Brooklyn Daily Eagle*, and *Albany Morning Express*. In these texts, Circassian Hasan is portrayed at times as a "reckless insurgent," at times as a "vengeful assassin," and at times as an "exotic" soldier-type. From the act of a single person, the reports often moved quickly to present the Ottoman Empire as "an unstable, intrigue-ridden monarchy." Thus, in translating a distant event for an American readership, the New York press did not so much "mirror reality" as place it within a moral and dramatic frame. This framing frequently evoked nineteenth-century Western stereotypes about "Eastern politics," "despotism," and "excessive passion."

The picture looks different in the Ottoman press. Official and semi-official newspapers generally explained the incident through "individual excess" and "disciplinary failure," thereby working to prevent a broader political controversy. Some papers also adopted a language that clearly criminalized Hasan, avoiding any romanticization. These two approaches—the New York press's generalizing, morally tinged framing versus the Ottoman press's individualization and search for calm—reassigned meaning to the same event according to different social goals. In short, the New York press linked the incident to debates on foreign policy and "civilization," turning it into a cautionary narrative; the Ottoman press, by contrast, adopted a narrower and more cautious tone oriented toward maintaining order and soothing public sentiment.

Methodologically, the study combines comparative press analysis with discourse examination. It begins with close readings of the New York reports, analyzing word choice (headlines, adjectives, descriptive phrases), sequencing of events, and the handling of testimonies. These findings are then compared with Ottoman coverage and recent scholarship. This approach treats newspapers not as "mere repositories of facts" but as actors that shape public opinion and produce meaning. In this way, the study traces how a violent event was turned into a "lesson about politics and morality" through the conventions of news writing. The analysis also attends to temporal layers—from the earliest telegrams to later synoptic pieces—showing how narratives about motive and consequence shifted and solidified over time.

The findings can be summarized in three points. First, New York newspapers consistently tied the incident to an imperial narrative of "disorder and decay." Even when acknowledging a personal motive of revenge, the reports quickly folded that motive into broader themes of intrigue, corruption, and factionalism. Second, American coverage relied heavily on vivid character sketches: Hasan's appearance, weapons, bearing, and alleged habits were highlighted. This heightened the drama of the story while making cultural judgments appear natural and inevitable. Third, although the Ottoman press also drew character portraits, its practical goals—preserving everyday calm and defending institutional legitimacy—favored individualization rather than generalization. As a result, the dominant pattern is "personal excess" at home and "political breakdown" abroad.

These differences show that media do more than relay events; they also produce political meaning. For American readers, the New York press turned the attack on ministers into a warning tableau about despotism and disorder. For Ottoman readers, the domestic press sought to absorb the shock by conceptualizing the act in terms of "crime and deviance" or framing it as "personal rage." The common ground between the two approaches is not the faithful recording of reality but the reconstruction of reality according to different aims and expectations.

This article examines the Circassian Hasan Incident not merely as an episode of dramatic violence but through the representations created by press discourse. The New York coverage shows how Western perceptions of the Ottoman Empire were produced and circulated; the Ottoman coverage, in turn, shows how internal public order

and legitimacy were defended. This comparative perspective offers a more balanced view of cross-cultural news production and public opinion formation in the final quarter of the nineteenth century. Methodologically, it suggests the following lesson: when newspapers are treated as producers of political knowledge, cases like the Circassian Hasan Incident provide a fruitful ground for understanding how event, narrative, and international image reinforce one another.

Ultimately, the Circassian Hasan Incident is more than a tale of personal vengeance; it serves as a lens through which the complexities of late Ottoman politics and society can be understood. Circassian Hasan was apprehended and executed shortly after the event. Yet his act of defiance left a lasting imprint on both Ottoman society and its historical narratives. The assassination carried out by Circassian Hasan has been recorded as one of the most dramatic episodes in Ottoman history and left enduring traces in the diplomatic, military, and political balances of the period.